

BUSINESS & DIPLOMACY REVIEW

**3. évfolyam, 2. szám
2025/2**

TARTALOM

- Ferkelt Balázs, Sáringer János: Előszó
- Szakály Sándor: Magyar katonai szakelőadók és katona attasék a Németbirodalomban, 1918–1945
- Sáringer János: A magyar–német kapcsolatok politikai és gazdasági vonatkozásai 1990 és 1993 között, az Antall-kormány idején
- Bóta Zsolt: A határnyitástól a kinyújtott kézиг
– A magyar–német politikai kapcsolatok az elmúlt 35 évben
- Ferkelt Balázs, Juhász Imre: A Magyarország és a Németországi Szövetségi Köztársaság közötti gazdasági-kereskedelmi kapcsolatok fejlődése, jelentősége
- Csordás Ferenc Károly: A német(bajor)–magyar civil kapcsolatok

Business & Diplomacy Review

Kiadó: Budapesti Gazdaságtudományi Egyetem

Szerkesztőség

1054 Budapest, Alkotmány u. 9-11.

E-mail: Marosan.BencePeter@uni-bge.hu

<https://uni-bge.hu/hu/business-diplomacy-review>

Főszerkesztő

Sáringer János

Felelős szerkesztők

Ferkelt Balázs

Sáringer János

Szerkesztőbizottság tagjai

Bába Iván

Bárczi Zsófia

Ferkelt Balázs

Marinovich Endre

Marosán Bence Péter, szerkesztőségi titkár

Murádin János Kristóf

Nagy Milada

Sándorné Kriszt Éva

Tipográfia és tördelés

Nagy és Heteyi Kft.

ISSN 3004-0116

HU ISSN 3004-0116

Business & Diplomacy Review állandó lektorai

Dr. habil. PaedDr. Bárczi Zsófia, PhD

Dr. habil. Buday-Sántha Andrea, PhD

Dr. habil. Ferkelt Balázs, PhD

Dr. Gyene Pál, PhD

Dr. Harsányi Dávid, PhD

Dr. habil. Marosán Bence Péter, PhD

Dr. habil. Murádin János Kristóf, PhD

Dr. Nagy Milada, PhD

Dr. Pólya Éva, PhD

Dr. habil. Sáringer János, PhD

Tartalom

Előszó	5
Magyar katonai szakelőadók és katona attasék a Németbirodalomban, 1918–1945 <i>Szakály Sándor</i>	7
A magyar–német kapcsolatok politikai és gazdasági vonatkozásai 1990 és 1993 között, az Antall-kormány idején <i>Sáringer János</i>	16
A határnyitástól a kinyújtott kéz – A magyar–német politikai kapcsolatok az elmúlt 35 évben <i>Bóta Zsolt</i>	32
A Magyarország és a Németországi Szövetségi Köztársaság közötti gazdasági-kereskedelmi kapcsolatok fejlődése, jelentősége <i>Ferkelt Balázs, Juhász Imre</i>	44
A német(bajor)–magyar civil kapcsolatok <i>Csordás Ferenc Károly</i>	63

Jelen számunk szerzői

Bóta Zsolt, korábbi magyar diplomata, a berlini magyar nagykövetség korábbi vezető-helyettese, zsbota@vipmail.hu

Dr. Csordás Ferenc Károly, a Magyar–Bajor Baráti Társaság elnöke, info@mbbt.org.hu

Dr. habil. Ferkelt Balázs, egyetemi docens, Budapesti Gazdaságtudományi Egyetem, Nemzetközi Gazdálkodás Kar, Ferkelt.Balazs@uni-bge.hu

Juhász Imre, korábbi gazdasági tanácsos Berlinben, az MKT Európai Unió Szakosztályának titkára, juhasz.imre@yahoo.de

Dr. habil. Sáringer János, egyetemi docens, Budapesti Gazdaságtudományi Egyetem, Saringer.Janos@uni-bge.hu

Prof. Dr. habil. Szakály Sándor, VERITAS Történetszemle Intézet és Levéltár főigazgatója, a Károli Gáspár Református Egyetem kutatóprofesszora, sandor.szakaly@veritas.gov.hu

Előszó

A magyar–német kapcsolatok története a közép-európai térség egyik meghatározó és legsokoldalúbb kapcsolatrendszere. A két nép együttélése, politikai, gazdasági és kulturális érintkezése évszázadokon keresztül formálta nemcsak Magyarország és a német nyelvterületek fejlődését, hanem Európa történeti folyamatait is. A Kárpát-medence és a német nyelvterület találkozása nem csupán földrajzi érintkezést jelentett, hanem eszmék, intézmények, technológiák, kereskedők és kulturális minták folyamatos áramlását is. E kapcsolatrendszer megértése nélkülözhetetlen nemcsak a magyar és a német történelem, hanem Európa egészének alakulása szempontjából is. E kapcsolatok vizsgálata ezért kiemelt jelentőséggel bír a társtudományok és a gazdaságtudomány számára.

A jelen kötet célja, hogy tudományos igényességgel, ugyanakkor tematikai és módszertani sokszínűségre törekedve mutassa be a magyar–német kapcsolatok különböző dimenzióit. A tanulmányok időben és témában eltérő megközelítésekben elemzik a politikai együttműködés és konfliktusok alakulását, a gazdasági kapcsolatok rendszerét, valamint a kulturális és szellemi kölcsönhatásokat. A kötet szerkesztése során alapvető szempont volt, hogy a bemutatott kutatások a legújabb szakmai eredményekre támaszkodjanak, és hozzájáruljanak a téma árnyaltabb értelmezéséhez.

A tanulmányok különböző megközelítésekben vizsgálják a politikai érdekek összefonódását, a gazdasági kapcsolatok dinamikáját, valamint a kulturális és szellemi kölcsönhatásokat, amelyek hosszú távon formálták a két térség arculatát. A kötet szerzői arra törekedtek, hogy a megszokott narratívákon túl új szempontokat és értelmezéseket is felkínáljanak. A kötetben szereplő tanulmányok egy része korábbi kutatások továbbgondolására épül, más része új források bevonásával kínál friss megközelítéseket. E sokféleség lehetőséget teremt arra, hogy az olvasó átfogó képet alkosson a magyar–német kapcsolatok történeti alakulásáról, valamint azok hosszabb távú hatásairól.

Az első tanulmány az 1918 és 1945 között Németországban tevékenykedő magyar katonai szakelődókról és a katonai attasékról szól, akik a magyar–német katonai kapcsolatok kiépítésében fontos szerepet játszottak. Kik voltak ők, miként alakult katonai pályafutásuk és

mi történt velük a II. világháborút követő esztendőkből? – teszi fel a kérdést a szerző. A második tanulmány a magyar–német politikai és gazdasági kapcsolatokat tárgyalja az 1990 és 1993 közötti időszakban. Milyen tényezők és hogyan befolyásolták a két ország kapcsolatrendszerét? Mi jellemezte a Magyarország és Németország gazdasági relációit? A szerző ezekre a kérdésekre is kereste a válaszokat, bizonyos esetekben revideálva a korábbi megállapításait. A következő tanulmány a magyar–német politikai kapcsolatokat vizsgálja 1989-től napjainkig. Az elemzés négy cezúrára, négy korszakot különböztet meg az elmúlt 35 évben: a „mézes éveket”, az „első megtorpanást”, a „partneri kapcsolatot” és a „2010-től napjainkig tartó hanyatlást”. A negyedik tanulmány a Magyarország és az NSZK közötti gazdasági-kereskedelmi kapcsolatok fejlődését és jelentőségét mutatja be. Németország Magyarország legfontosabb külgazdasági partnere, mind a termékkereskedelem, mind a szolgáltatáskereskedelem, mind a Magyarországon befektetett külföldi tőkeállomány terén. A tanulmány a kétoldalú gazdasági kapcsolatok fejlődését és gazdasági függőségét vizsgálja statisztikai adatok értékelésével. A folyóirat legújabb számát a német–magyar civil kapcsolatok fejlődésének több száz évét értékelő tanulmány zárja, amely kiemelt figyelmet fordít a Magyarországhoz földrajzi és történelmi szempontból legközelebb álló Bajor Szabadállammal fenntartott kapcsolatrendszerre.

A szerkesztők ezúton mondanak köszönetet a kötet szerzőinek a közös munkáért. Bízunk abban, hogy a kötet eredményei hasznosak lesznek a szakmai közösség, az egyetemi oktatás és a téma iránt érdeklődő szélesebb olvasóközönség számára egyaránt.

Ferkelt Balázs és Sáringer János

Magyar katonai szakelődök és katona attasék a Németbirodalomban,¹ 1918–1945

Szakály Sándor

Absztrakt

Az első világháborús vereséget követően az önálló vált Magyar Királyság megpróbálta a békeszerződés katonai előírásait „kijátszani”. A tiltás ellenére katonai attasékat igyekezett a különböző országokba delegálni, akik diplomáciai fedésben, számos esetben katonai szakelődnek nevesítve szolgáltak a magyar királyi követségeken. A Németbirodalom lett az egyik első olyan állam, amellyel szorosabb katonai kapcsolatokat épített ki a Magyar Királyság. A magyar állam haderejét – a Magyar Nemzeti Hadsereget, 1922-től magyar királyi Honvédséget, 1919 és 1945 között a Németbirodalomban katonai szakelődök, majd katonai – később katonai és légügyi – attasék képviselték a magyar haderőt. Ők voltak azok, akik a magyar–német katonai kapcsolatok kiépítésében fontos szerepet játszottak. Kik voltak ők, miként alakult katonai pályafutásuk és mi történt velük a II. világháborút követő esztendőkből?

Kulcsszavak: Magyar–német katonai kapcsolatok, katonai szakelődök, Abele Ferenc, Hardy Kálmán, Homlok Sándor, Makray Sándor, Miklós Béla, Sztójay Döme. Honvédelmi Minisztérium VI-2. osztály, hírszerzés, békeszerződés

Abstract

Following its defeat in World War I, the newly independent Kingdom of Hungary sought to circumvent the military restrictions imposed

¹ A korabeli magyar hivatalos kiadványokban minden esetben ezen a néven és ezzel az írásmóddal szerepel Németország neve. A tanulmányban következetesen ragaszkodtunk az eredeti írásmódhoz.

by the peace treaties. Despite formal prohibitions, it attempted to post military attachés to various countries, who served under diplomatic cover – often officially designated as military liaison officers – at Hungarian royal legations and embassies. The German Reich became one of the first states with which the Kingdom of Hungary established closer military relations. Between 1919 and 1945, the Hungarian armed forces – the Hungarian National Army and, from 1922 onwards, the Royal Hungarian Army – were represented in the German Reich first by military liaison officers and later by military, and subsequently military and air force, attachés. These individuals played a crucial role in the development and maintenance of Hungarian–German military relations. This study examines who these officers were, how their military careers unfolded, and what became of them in the years following the Second World War.

Keywords: Hungarian–German military relations; military liaison officers; military attachés; Ferenc Abele; Kálmán Hardy; Sándor Homlok; Sándor Makray; Béla Miklós; Döme Sztójay; Ministry of Defence, Department VI-2; intelligence; peace treaties

A Nagy Háborút teljes katonai és gazdasági összeomlással befejező Német Császárság és az Osztrák–Magyar Monarchiában társországi szerepet betöltő és 1918 novemberétől önálló állammá vált Magyar Királyság² között a tényleges diplomáciai kapcsolatok felvételére 1919. szeptember 20-án került sor, amikor is a Magyar Királyság Berlinben „képviselmet” nyitott, amelynek élén Forster Pál báró állt, mint ügyvivő. (Pritz, 1994)³ A külképviselet 1920. október 13-án alakult át, amikor is az első magyar királyi követ, a rendkívüli követ és meg-

2 Az önálló magyar állam 1918. november 16-én, mint Magyar Népköztársaság jött létre és 1919. március 21-éig „létezett”, 1919. március 21-e és 1919. augusztus 1-je között Magyarországi Tanácsköztársaság, illetve 1919 júniusának második felétől Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaság névvel illette magát. A tanácsköztársaság bukását követően ténylegesen visszaállt a királyság intézménye, amely végül is az 1920. évi I. törvénycikk elfogadását követően „intézményesült”, mint államforma.

3 Pusztakéri Forster Pál báró (Budapest, 1876. október 15. – 1943 után) Császári és királyi diplomata. Rövid életútjára lásd: Pritz, 1994 p. 449.

hatalmazott miniszteri rangban lévő Emich Gusztáv megkezdte a működését. (Pritz, 1994; Bölöny–Hubai, 2004)⁴ A magyar politikai és katonai vezetés a kezdetektől úgy vélekedett, hogy a különböző országokkal felveendő diplomáciai kapcsolatok során fontos, hogy a magyar külképviseleteken katonai attaséi beosztásokban is legyenek katonadiplomata, ezzel (is) követve az osztrák–magyar hagyományokat.

A Párizs melletti Versailles Nagy Trianon Palotájában 1920. június 4-én aláírt békeszerződés katonai előírásai azonban erősen korlátozták a ki-, illetve felépítendő magyar haderő létszámát, szervezetét, fegyverzetét, (Bank–Kovács, 2019)⁵ ezért a katonadiplomáciai beosztásokról szó sem lehetett. A magyar politikai, illetve katonai vezetés „rejtett megoldást” választott, és a különböző országokban felállított magyar külképviseletekre, diplomácia rangot kapó, tényleges katonai mivoltukat „álcázó” katonatiszteket osztottak be. (Árokay, 1983a; Árokay, 1983b; Árokay, 1983)⁶ Ezen „rejtésben” dolgozó katonák ese-

4 Emich Gusztáv, emőkei (Pest, 1866. november 3 – Budapest, 1927. július 10.) kereskedelemügyi minisztériumi tanácsos, a tőzsde kormánybiztosa, 1919 végéig a Haditermény Rt. igazgatóságának elnöke, 1917. október 11-e és 1919. november 24-e között államtitkári címmel és jelleggel felruházva. 1919. november 24-e és 1920. március 28-a között a Kereskedelemügyi Minisztérium államtitkára, 1920. március 28-tól 1920. július 19-ig kereskedelemügyi miniszter. 1920. július 19-e és 1925. november 7-e között II. fizetési osztályba sorolt rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter, 1920. augusztus 28-a és 1925. szeptember 27-e között a Németbirodalomba akkreditált magyar követ, Berlin állomáshellyel.

5 Az ún. „trianoni békeszerződés” – 1921.évi XXXIII. törvénycikk az Észak-amerikai Egyesült Államokkal, a Brit Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nicaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb-Horvát-Szlovén Állammal, Sziámmal és Cseh-Szlovákiával 1920. június 4-én Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről – A becikkelyezett békeszerződés V. – Katonai, hadihajózási és léghajózási rendelkezések –, valamint VI. – Hadifoglyok és sírhelyek – része tartalmazza a pontos katonai előírásokat a Magyar Királyság számára. A dokumentum szövegét legújabban lásd: Bank Barbara – Kovács Attila Zoltán (2019).

6 A magyar katonai attaséi szolgálat, illetve állomáshelyeinek létrehozására vonatkozóan lásd: Árokay (1983a); Árokay (1983b); Árokay (1983).

tében a „katonai szakelőadó” megnevezést használták 1927. március 31-ig, amikor is a Magyar Királyság területén működő Szövetségekői Katonai Bizottság (Bank–Kovács, 2019; Szijj–Ravasz, 2000)⁷ beszüntette a működését. Ezzel a katonai ellenőrzés közvetlen formája megszűnt a magyar királyi Honvédség, illetve a magyar állam felett.

A Németbirodalomba a magyar fél részéről 1918 és 1945 között mindösszesen hat katonai szakelőadó, illetve katonai attasé került kiküldésre, Berlin állomáshellyel. Az első személy lilienbergi Abele Ferenc báró (Szakály, 2015)⁸ volt, aki az osztrák–magyar haderőben vezérkari testületbeli ezredesi rendfokozatot ért el. Abele Ferenc 1919 szeptemberétől mint a magyar királyi hadügyminiszter különleges megbízottja érkezett a német fővárosba és a magyar külképviselet megnyitását követően előbb I. osztályú konzuli rangban, majd II. osztályú követségi tanácsosi címmel ideiglenesen felruháza, végzetül I. osztályú követségi tanácsosként szolgált. Utóbbi diplomáciai rangja „mellett” a magyar királyi honvédségben 1922. április 1-jével (4. rangszámmal) tábornoki kinevezést nyert.

Abele Ferencet a magyar királyi követségben, Berlinben Stojakovics Döme (Karsai–Molnár, 2004; Biographisches Lexikon zur Geschichte Südosteuropas, 1981)⁹ vezérkari szolgálatot teljesítő ezredes váltotta, aki a Németbirodalomba történt kihelyezését megelőzően a magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás vezetője volt, kezdetben a Hadügyminisztérium 5. b osztálya vezetőjeként, majd a Magyar Nemzeti Hadsereg Fővezérsege II. csoportjának vezetőjeként, ezután a Magyar Királyi Vezérkar főnöke Nyilvántartó Irodája vezetőjeként és azt követően a Honvédelmi Minisztérium VI-2. osztály vezetőjeként.

Stojakovics Döme – aki nevét 1935. november 4-el Sztójayra változtatta – 1925. szeptember 1-jén kezdte meg szolgálatát a

7 A Szövetségekői Ellenőrző Bizottságok létrehozásáról, feladatairól és jogállásáról a Trianoni békeszerződés IV. cím alatt található 133–139. cikkek rendelkeztek. Lásd: Bank–Kovács (2019). pp. 98–100.; Szijj Jolán (főszerk.) – Ravasz István (szerk.) (2000). p. 646.

8 Lilienbergi Abele Ferenc báró életútjának rövid vázlatát lásd: Szakály Sándor (2015) pp. 110–111.

9 Életútjára röviden: uo. pp. 227–229. További adatok rá vonatkozóan: Karsai László – Molnár Judit (2004), illetve Biographisches Lexikon zur Geschichte Südosteuropas (1981). pp. 263–264.

Németbirodalomban II. osztályú követségi tanácsosi rangban és szolgált ott egészen 1933. május 1-ig, 1927. november 1-jétől hivatalosan is katonai attaséi minőségben, 1929. november 1-től kezdődően tábornoki rendfokozatban. Stojakovics Döme alatt a magyar–német katonai kapcsolatokban jelentős fejlődés mutatkozott, és amikor vizsztatért Budapestre és átvette a Honvédelmi Minisztérium Elnökségének a vezetői tisztét, utódja vitéz lófő dálnoki Miklós Béla lett (Szakály, 2015; Szakály, 2022)¹⁰, aki katonai szolgálatát 1910-től a magyar királyi Honvédségben teljesítette, előbb csapattisztként, majd a vezérkari szolgálatot teljesítő tisztként. Miklós Béla vezérkari szolgálatot teljesítő alezredesi rendfokozatban került katonai attaséi beosztásba, és 1934. november 1-jén, 26. rangszámmal kapta meg a vezérkari szolgálatot teljesítő ezredesi kinevezését. Mindösszesen három esztendő telt el Berlinben, amikor is beosztásából felmentették és visszatért Magyarországra, ahol előbb kötelező csapattiszt szolgálatát teljesített, majd magasabb parancsnoki beosztásokban szolgált a második világháború végéig és vezérezredesi rendfokozatban fejezte be katonai pályafutását.

Miklós Bélát a Németbirodalomban működő magyar külképviseleten a katonai attaséi beosztásban az osztrák–magyar haditengerészet egykori tisztje, az 1919 óta a Magyar Nemzeti Hadseregben, majd magyar királyi Honvédségben jelentős beosztásokat betöltött dr. nemes Hardy Kálmán vezérkari szolgálatot teljesítő alezredes (Hardy, 2008; Szakály, 2015)¹¹ követte, aki 1936. május 1-jén vette át a beosztást. Az államtudományok doktora címet a Budapesti Tudományegyetemen 1923-ban elnyert Hardy Kálmán – elődjeihez hasonlóan – tökéletes német nyelvtudással rendelkezett, de hasonló volt a nyelvtudása angol és olasz nyelvből, és jól használta a francia nyelvet is és „elboldogult” horvát és szerb nyelveken is. (Elődjei közül Abele Ferenc jól beszélt franciául és nem okozott számára gondot az olasz, az orosz és a lengyel nyelv sem. Stojakovics Döme esetében szinte anyanyelvi szintű volt a német nyelvtudása, emellett a francia és horvát nyelv magas szintű ismerete, és jól beszélte a szerb nyelvet is.)

¹⁰ Miklós Béla életútjára és katonai pályafutására vonatkozóan lásd: Szakály Sándor (2015). pp. 191–193.; Szakály Sándor (2022). p. 184.

¹¹ Hardy Kálmán életútjára, katonai pályafutására vonatkozóan lásd: Hardy (2008); Szakály Sándor (2015). pp. 148–149.

Hardy Kálmán 1940. május 1-jéig töltötte be a magyar katonai attaséi beosztást a Németbirodalomban, de időközben 1939. február 1-jétől egyúttal légügyi attasévá is kinevezték és berlini állomáshely-lyel 1939. május 1-je és 1940. május 1-je között németalföldi¹² (Hága), valamit svédországi (Stockholm) katonai attasé is volt. 1940. május 1-jei felmentését követően Budapestre került, majd különböző csapat- és seregtest parancsnoki beosztásokat töltött be, az 1938. november 1-jétől vezérkari szolgálatot teljesítő ezredesi rendfokozatba kinevezett Hardy Kálmán, aki a későbbiek során vezérkapitány, majd vezérőrkapitányi kinevezést nyert.¹³

1940. május 1-jétől 1944. november 1-jéig a Németbirodalomban magyar katonai attaséi beosztásban, de egyúttal a légügyi attaséi beosztást is betöltve vitéz Homlok Sándor (Szakály, 2015) vezérkari szolgálatot teljesítő ezredes szolgált, aki ezen beosztása ideje alatt előbb vezérőrnagyi – 1942. április 1. (1942. március 30-i rang, 1. rangszám) –, majd 1944. január 1-jével altábornagyi kinevezést nyert 2. rangszámmal. A nevét a Vitézi Rend tagjai közé történt felvételéig – 1936. június 16. – Holmökként használó magyar királyi honvédtiszt már komoly katona diplomáciai tapasztalattal rendelkezett. 1927. decembere és 1934. április 16-a között a franciaországi magyar királyi követségen, Párizsban szolgált katonai attaséi beosztásban, vezérkari szolgálatot teljesítő századosi, majd vezérkari szolgálatot teljesítő őrnagyi rendfokozatban. A Párizsban eltöltött éveket követően a magyar királyi Honvédség állományában rövidebb ideig csapatszolgálatot teljesített, majd a Honvéd Vezérkar főnöke – a rejtés okán Honvédelmi Minisztérium VI. csoportfőnöke – 2., illetve 5. osztályában szolgált. Utóbbinak 1935. április 15-e és 1940. március 1-je között vezetője is volt. Homlok Sándor jó kapcsolatokat épített ki a német katonai vezetés számos tagjával és az 1939. szeptember

12 A korabeli magyar hivatalos kiadványokban a Holland Királyság hivatalos megnevezése.

13 A magyar királyi Honvéd Folyami/Folyamerőknél a rendfokozati megnevezések eltértek a szárazföldi haderőnél használatosaktól. A vezérkapitány a tábornoki – későbbi megnevezéssel – vezérőrnagyi rendfokozatnak, míg a vezérőrkapitány az altábornagynak felelt meg. 1944. júniusától a rendfokozatok megnevezése „egységesítésre” került, attól kezdődően a szárazföldi és légi erőknél használatos megnevezések voltak érvényesek a magyar királyi Honvéd Folyami/Folyamerőknél is.

1-jével megindult német–lengyel, szlovák–lengyel háborúból világ-méretű háborúvá vált időszakban számos esetben tudott a magyar katonai és ezáltal a politikai vezetés számára is hasznos információkat továbbítani. Többek között 1941 júniusában több alkalommal is jelezte, hogy a német–szovjet viszony minden jel szerint „katonai megoldást nyer”. Homlok Sándort a nyilas-hungarista hatalomátvétel követően 1940. november 1-jei hatállyal (a rendelet 1944. december 30-án kelt) felmentették a katonai és légügyi attaséi beosztásából és 1945. február 1-jével nyugállományba helyezték. Berlini szolgálati ideje alatt, berlieni székhellyel számos már országba is akkreditálták mint katonai és légügyi attasét. 1940. május 1-je és 1941. november 1-je között svédországi (Stockholm), 1941. február 1-je és 1941. november 15-e között finnországi (Helsinki), 1941. december 1-je és 1943. december 1-je között svájci (Bern) magyar katonai attasé is volt, Svájcban egyúttal légügyi attasé is.

Homlok Sándor altábornagyot 1944. november 1-jei hatállyal – a kinevezési rendelet 1944. december 30-án jelent meg – az 1944. november 1-jével, 6. rangszámmal vezérőrnaggyá kinevezett Makray Sándor (Szakály, 2015) váltotta a katonai és légügyi attaséi beosztásban. Makray Sándor korábban a magyar királyi 1. honvéd hadsereg vezérkari főnöke – 1943. május 1. és 1933. május 26. között –, majd azt követően a magyar királyi 2. honvéd hegyi dandár megbízott, illetve kinevezett parancsnoka volt 1944. október 16-áig. Makray Sándor a számos vezérkar tiszti beosztást betöltött honvédtisztek közé tartozott, akik megfelelő második világháborús katonai tapasztalatokkal rendelkeztek, de ő sem a katonai hírszerzés és kémelhárításnál nem szolgált korábban, sem katonai diplomáciai beosztást nem töltött be. A Németbirodalom összeomlásáig töltötte be a katonai és légügyi attaséi beosztást, és a háború befejeztét követően Németország nyugati zónájában maradt.

A hat, Németbirodalomban katonai – és légügyi – attaséi beosztást betöltött magyar királyi honvédtiszt közül Abele Ferenc 1928. június 26-án, még tényleges viszonyban, mint a magyar királyi Legfelsőbb Honvédtörvényszék elnöke hunyt el. A Németbirodalomban a leghosszabb ideig katonai attaséi beosztást betöltött Stojakovics Dömét, aki a nevét 1935. november 4-től már Sztójayként használta és 1944. március 22-étől 1944. augusztus 29-ig a Magyar Királyság miniszterelnöke és külügyminisztere volt, 1944. november 28-án

szolgálaton kívüli viszonyban vezérezredesi kinevezést nyert. A Budapesti Népbíróság bábórus bűncselekményekkel vádolva halálra ítélte. Az ítéletet a Népbíróságok Országos Tanács megerősített és azt 1946. augusztus 24-én Budapesten végrehajtották. Miklós Béla 1944. október 16-án, mint a magyar királyi 1. honvéd hadsereg parancsnoka „átállt” a szovjet Vörös Hadsereg oldalára. 1944. december 22-étől 1944. november 15-éig az Ideiglenes Nemzeti Kormány elnöke (miniszterelnök volt), majd nemzetgyűlési képviselő. 1948. november 21-én hunyt el Budapesten. Hardy Kálmánt a nyilas-hungarista hatalomátvételt követően internálták, hadbíróság elé állították, majd a Németbirodalom területére szállították. Ott szabadul ki a fogságából. Németország „nyugati zónájából” 1951-ben az Amerikai Egyesült Államokba távozott, ahol nyelvtanárként is működött. Homlok Sándor sem tért vissza Magyarországra. Az Amerikai Egyesült Államokba távozott és ott hunyt el. Makray Sándor Németország nyugati szövetséges haderők által megszállt zónájában maradt. Távollétében Magyarországon 1945. június 27-én lefokozták és a honvédségből kicsapták.

Megemlítendő még, hogy a Németbirodalomban „nem hivatalos képviselőként” 1920 és 1924. augusztus 24-e között Magyarország kormányzójának személyes megbízottjaként bulcsi Janky Béla ezredes (Szakály, 2015) Erich Ludendorff tábornok mellett „szolgált” Münchenben.

Irodalomjegyzék

- Árokey Lajos (1983). A rejtett magyar katonai attaséi szolgálat tevékenysége 1923–1928 között. *Hadtörténelmi Közlemények* XXX (4) 574–591.
- Árokey Lajos (1983a). Az önálló magyar katonai attasé szolgálat létrehozásának előzményei 1918–1919. *Hadtörténelmi Közlemények* XXX (1) 73–94.
- Árokey Lajos (1983b). A rejtett magyar katonai attasé szolgálat első állomáshelyeinek felállítása 1920–1923. *Hadtörténelmi Közlemények* XXX (3) 356–381.
- Bank Barbara – Kovács Attila Zoltán (2019). *Trianon. A békeszerződés*. Budapest: Athenaeum.

- Biographisches Lexikon zur Geschichte Südosteuropas (1981). Band IV. R–Z. München: R. Oldenburg. 263–264.
- Bölony József – Hubai László (2004). Magyarország kormányai 1848–2004. (Ötödik bővített és javított kiadás.) Budapest: Akadémiai. 313.
- Hardy Kálmán (2008). Az Adriától Amerikáig – Hardy Kálmán emlékiratai. Budapest: Kairosz – HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum.
- Karsai László – Molnár Judit (2004). A magyar Quisling-kormány Sztójay Döme és társai a népbíróság előtt. Budapest: 1956-os KHT.
- Pritz Pál (1994). Iratok a magyar külügyi szolgálat történetéhez 1918–1945. Budapest: Akadémiai. 431., 449.
- Szakály Sándor (2015). A 2. vkf. osztály Tanulmányok a magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás történetéből 1918–1945. Budapest: VERITAS Történetkutató Intézet – Magyar Napló. (Második, javított és kiegészített kiadás.) 110–111.
- Szakály Sándor (2022). Miklós Béla (1890–1948). In: Csikány Tamás – Hausner Gábor (szerk.), Ludovikás életutak. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó. 184.
- Szijj Jolán (főszerk.) – Ravasz István (szerk.) (2000). Magyarország az első világháborúban. Lexikon A-Zs. Budapest: PETIT REAL. 646.

A magyar–német kapcsolatok politikai és gazdasági vonatkozásai 1990 és 1993 között, az Antall-kormány idején

Sáringer János

Absztrakt

Magyarországon az első szabad és demokratikus választások után Antall József foglalta el a miniszterelnöki széket. Németországban ekkor Helmut Kohl volt a kancellár, akinek vezetésével egyesült a korábban kettéosztott Németország. A magyar kormányfő első, hivatalos külföldi útja Németországba vezetett, ahonnan tovább utazott Franciaországba, ami egyúttal jelezte a magyar külpolitika és diplomácia pilléreit is az elkövetkező időszakban. A magyar kormány külpolitikai céljai között hangsúlyos elem volt az euroatlanti integráció, ezzel párhuzamosan a magyar–német politikai és gazdasági relációk. Mi jellemezte a magyar–német politikai kapcsolatokat 1990–1993 között? Milyen tényezők és hogyan befolyásolták a két ország kapcsolatrendszerét? Mi jellemezte a Magyarország és Németország gazdasági relációit? Ezekre a kérdésekre keresem a válaszokat a tanulmányomban, amihez a már megjelent korabeli dokumentumokat használtam fel, bizonyos esetekben revideálva a korábbi megállapításaimat.

Kulcsszavak: Antall József, Helmut Kohl, külpolitika, diplomácia, gazdaság, európai integráció

Abstract

Following the first free and democratic elections in Hungary, József Antall assumed the office of Prime Minister. At that time, Helmut Kohl served as Chancellor of Germany, under whose leadership the previously divided country was reunified. The first official foreign visit of the Hungarian head of government was to Germany, followed by a visit to France, which signalled the fundamental pillars of

Hungarian foreign policy and diplomacy in the subsequent period. Among the foreign policy objectives of the Hungarian government, Euro-Atlantic integration constituted a priority, alongside the development of Hungarian–German political and economic relations. What characterised Hungarian–German political relations between 1990 and 1993? Which factors influenced the relationship between the two countries, and in what ways? What were the defining features of the economic relations between Hungary and Germany? These are the questions addressed in the present study. In seeking answers, I have drawn primarily on contemporary documents that have already been published, while in certain cases revising my earlier statements in the light of a re-examination of the available sources.

Keywords: József Antall, Helmut Kohl, foreign policy, diplomacy, economics, European integration

Bevezetés

Az 1980-as évek végén jelentős változások zajlottak a világban és Európában. A hidegháború időszaka végéhez közeledett és úgy tűnt, győzött az amerikai liberális demokrácia. Egyesek a „történelem végéről” beszéltek, a liberális demokrácia mindent elsöprő diadaláról. (Fukuyama, 2014) A nemzetközi kapcsolatok, a külpolitika elméletei közül megerősödött a konstruktivista elméletnek nevezett rendszer a realista, neorealista alapvetésekkel szemben. A nemzetközi jog, a nemzetközi szervezetek és kultúra konstruáló hatására helyezték a hangsúlyt. Ebben az időszakban gyorsult fel a gazdasági globalizáció, a piacgazdaság és a neoliberális gazdaságpolitika térnyerése. Németország újraegyesítésével (1990. október 3.) megszűnt a jaltai status quo, a politikai vezetők legfőbb célja Európában a stabilitás mindenáron megőrzése volt. A politikai, gazdasági és társadalmi változások egy folyamat részét képezték Közép- és Kelet-Európában, egyes országokban a változások drámai végkifejlethez vezettek, így a délszláv térségben vagy a kelet-európai térség egyes országában. Közép-Európában a német egység az előzetes forgatókönyv szerint zajlott. Magyarországon a rendszerváltoztatás folyamatát az Antall-kormány megalakulása után felülről szabályozták.

Az újraegyesített Németország pozíciója

Az 1990 októberében újraegyesített Németország területe 357 000 négyzetkilométer lett, lakosainak száma nyolcvanegymillió fő, a német kormány és a parlament székhelyét pedig (1991. június 20-án) visszahelyezték Bonnból Berlinbe. A német megosztottság idején a Németországi Szövetségi Köztársaság (NSZK) a nyugati szövetségi rendszer keleti határán fekvő frontállam volt. George H. W. Bush amerikai elnök az újraegyesített Németországban partnert látott, de az Amerikai Egyesült Államok már nem számíthatott a korábbi „automatikus” európai támogatásra a különböző nemzetközi fórumokon. Ezzel párhuzamosan az USA európai jelenlétének egyetlen intézményi kerete, a NATO is válságba került. Mindeközben Mihail Gorbacsov arra kérte Busht, hogy az amerikai csapatok maradjanak Európában a németek „szemmel tartására”.¹ (Magyarics, é. n.)

Az egységes Németország a közép-európai demokratikus átalakulásokkal párhuzamosan a demokratikus európai államok egyik centrumát alkotta, és egyben geopolitikai és biztonságpolitikai felelőssége jelentősen megnőtt Európában. A hosszútávú német érdekek közé tartozott az európai megosztottság felszámolása, és ezzel együtt európai integrációs intézmények Közép- és Kelet-Európa felé nyitása. Az NSZK kormánya a német külpolitika elsőrendű feladataként határozta meg az Európai Közösségek politikai, gazdasági és pénzügyi uniójának fejlesztését, illetve az észak-amerikai demokráciákkal a transzatlanti együttműködés erősítését, ezzel elhárítva annak veszélyét, hogy Németország újraegyesülésével lassuljon az európai integrációs folyamat.

Európában a biztonság- és katonapolitikai hangsúlyok Közép-Európából a Balti- és a Fekete-tenger irányába tolódtak el. Ezzel összefüggésben is értelmezhetjük a német külpolitika ezirányú lépéseit is. Ennek következménye volt az is, hogy miközben Közép-Európa politikai szempontból felértékelődött ugyan, azonban katonapolitikai szempontból a visegrádi országok kezdeti előnye 1992 folyamán csökkenni látszott – különösen a balti országokhoz, illetve Romániához és Bulgáriához képest.

1 A NATO első főtitkárának, Lord Hastings Ismaynek tulajdonított kijelentés szerint a NATO szerepe az, hogy „az oroszokat kint, az amerikaiakat bent és a németeket lent tartsa”.

Az egyesült Németországnak megnövekedett a nemzetközi felelőssége Közép-Európában. Törekvése a térség országaiban a stabil politikai fejlődés támogatása és a régió gazdasági talpra állítása volt. Az NSZK ezt a célt a nyugat közös feladataként értelmezte, azonban ebben az Amerikai Egyesült Államok és a nyugat-európai szövetségei részéről csak korlátozott támogatásával számolhatott.

A német–francia kapcsolatok jellemzője a német egység létrejöttéig az volt, hogy Párizs javaslatot tett, amelyet Bonn a „márkadipломáciával” támogatott. 1990 után azonban ez a felállás alapvetően megváltozott, és Németország fokozottabban kívánta érdekeit érvényesíteni az Európai Közösségek/Európai Unió intézményrendszerében és azon keresztül is. Németország fontos külpolitikai partnere volt az Amerikai Egyesült Államok, és a washingtoni vezetők egyenjogú szövetségesnek tekintették Németországot a közép-európai térség és a Nyugat közötti együttműködés alakításában, átengedve a Közép-Európával kapcsolatos amerikai felelősség egy részét. A német szövetségi kormány a nyugat-európai szomszédaival együtt intenzív erőfeszítéseket tett az új európai biztonsági rendszer megteremtésére, nagy hangsúlyt kívánt fektetni a Nyugat-európai Unió fejlesztésére. Az egyesült Németország kül- és biztonságpolitikájában kiemelkedő szerepet kapott az Európai és Biztonsági Együttműködés Értekezlet (EBEÉ)² intézményesítésének és konfliktusmegelőző szerepének növelése. Bonn és London kapcsolatában több súrlódási pont volt ebben az időszakban, elsősorban az európai politikai, gazdasági és pénzügyi unió területén voltak nézetkülönbségek, amelynek egyik oka, hogy az Egyesült Királyság – és mellette Franciaország – féltékenységgel vegyes félelemmel nézte az újraegyesített Németország erősödő politikai és gazdasági pozícióját Európában és a világban. (Sáringer, 2021, 72–78)

Az NSZK kiemelt figyelmet fordított a Szovjetunióhoz fűződő viszonyára is. Ez megmutatkozott az 1990 szeptemberében aláírt német–szovjet alapszerződésben, amellyel többek között lezárták a két ország kapcsolataiban meglévő történelmi ellentéteket. A német–szovjet kapcsolatok fejlesztésében az NSZK fő célja volt, hogy a Szovjetunióban a lehetőségekhez képest stabil belpolitikai fejlődést

2 Az Európai és Biztonsági Együttműködés Értekezlet (EBEÉ) 1994-ben átalakult Európai és Biztonsági Együttműködés Szervezetté (EBESZ).

támogassa, illetve a Szovjetunió válságát kiszámítható keretek között tartsa. Bonnban érzékelték a szovjet külpolitikában bekövetkezett hangsúlyváltozásokat, amelyet Eduard Sevardnadze lemondása is szimbolizált, mégis tovább folytatták Gorbacsov politikájának nemzetközi támogatását. Megfigyelhető volt az is, hogy a német külpolitika 1991 elejétől óvatos lépéseket tett kétoldalú kapcsolatok kiépítésére a függetlenségre törekvő szovjet tagköztársaságokkal, elsősorban a balti államokkal: „A szovjet tagköztársaságokhoz fűződő közvetlen kapcsolatokat az NSZK föderatív államfelépítéséből származó politikai előnyök és lehetőségek tudatos kihasználásával kívánja bővíteni, illetve fejleszteni. A szövetségi kormány ezért támogatja, hogy az NSZK tartományai átfogó együttműködést alakítsanak ki a Szovjetunió európai tagköztársaságaival, elsősorban Fehéroroszországgal és Ukrajnával, illetve ösztönzi a Bundestag és a tartományi parlamentek közötti közvetlen kapcsolatok kialakítását is.” (Sáringer, 2018, 481)

A magyar–német politikai és gazdasági kapcsolatok

1990 májusában a magyar Külügyminisztériumban német munkacsoport jött létre, hogy Magyarország felkészüljön a két Németország egyesítésére. Megállapították, hogy „az egyesítési folyamat eddigi tapasztalatai azt mutatják, hogy a Magyarországot érintő kihívásokra magunknak kell megtalálni a választ, s ehhez a jelenleginél lényegesen nagyobb magyar aktivitásra és kezdeményezésre van szükség mindkét német állam, s a kialakuló egységes német reláció vonatkozásában, mely minden jel szerint hazánk elsőszámú partnere lesz”. (MNL OL XIX–J–1–j 1990. 53. d.)³ Emellett a német egység közep-távon a kooperáció új területeit nyithatta meg. „Azzal is számolnak, hogy a kelet-közép-európai országok gazdasági reformjainak EK támogatásával az EK társulási szerződések megkötésével, továbbá a német egyesülés nyomán már 1991-re előre jelzett gyors gazdasági növekedéssel az EK által támogatott kelet-közép-európai országok az egyesült Németország és az EK integrált piacának fontos szállítóivá

3 A Györkös Péter – akkor referens, később főosztályvezető a Külügyminisztériumban, 2015-től Magyarország berlini nagykövete – által jegyzett „A német egyesítés kapcsán megoldandó magyar kormányzati és külügyminisztériumi feladatok” című munkaanyag 1990. május 24-i keltezésű.

válnak. A kedvező középtávú hatásokat erősíti, hogy a térség országai az alacsony termelési költségek miatt attraktívvá válnak az EK beruházók számára.” (Sáringer, 2015, 55)⁴

Antall József és Helmut Kohl barátsága (Marinovich, é. n.; Marinovich, 2018) 1990 májusában kezdődött, amikor Nyugat-Berlinben találkoztak a Deutscher Katholikentag rendezvényén. Két héttel később a magyar miniszterelnök hivatalos levelet írt Kohlnek, amiben tájékoztatta kollégáját a magyar gazdaság rövid távú működőképességének veszélyéről: „A helyzet a rövidlejáratú betétek visszavonása miatt drámaivá vált, és legutóbbi berlini találkozónk óta rendkívüli mértékben súlyosbodott. Az ország devizatartalékai olyan szintre süllyedtek, hogy a fizetéseképtelenség közvetlen közelségbe került. [...] Kérem ezért a Szövetségi Kancellár úr támogatását, hogy Magyarország 1 milliárd DEM Stand-by jellegű betétkerethez juthasson a német bankoktól, amelynek maximum 12 hónapig történő igénybevételével áthidalhatná a hitelpiaci likviditási válságot és stabil hátteret biztosíthatna a középlejáratú piaci hitelügyletek létrehozásához.” (Sáringer, 2015, 268)

Ezzel párhuzamosan Antall a hivatalos üzenet mellett baráti hangvételű levelet is írt Kohlnek, amiben jelezte, a korábbi megbeszélésük alapján megbízta a kabinet tagjait, hogy minden minisztérium tegyen javaslatot az elkövetkezendő időben a Németországtól kért támogatásra. Örömmel tájékoztatta kollégáját, hogy „berlini megbeszéléseink alapján már be is jelenthettük Horváth István nagykövet úr kettős akkreditálását Bonnon kívül Berlinben, és ezzel kifejezésre juttathattuk a két német állam együttes kezelését a magyar diplomáciában.” (Sáringer, 2015, 270)

Antall József 1990. június 19–22. között tett hivatalos látogatást Németországban, amelynek során Münchenben, Stuttgartban és Bonnban találkozott az NSZK gazdasági-pénzügyi életének képviselőivel és tájékoztatást adott a magyar kormány programjának leglényegesebb elemeiről. A német szövetségi kormány nagy jelentőséget tulajdonított annak, hogy Magyarországon a CDU testvérpártja

4 Horváth István feljegyzése Jeszenszky Gézának az Európai Közösség területének az NDK-ra történő kiterjesztéséről és annak a magyar–német szerződéses és gazdasági kapcsolataira gyakorolt hatásáról címmel. Keltezése: 1990. szeptember 26.

van hatalmon, ezzel lehetővé vált a két kormány közötti együttműködés minőségileg új alapokra helyezése. A kancellár minden magyar kérés teljesítésére ígéretet tett és a hitelnyújtási kérelemmel kapcsolatban közölte, hogy „az NSZK kormányának elképzelése szerint a hitel összegéből 500 millió DM-et vállalna az NSZK, további 300 millió DM -et más országok nyújtanának. Ezzel az NSZK kormánya demonstrálni szeretné a pénzvilág felé, hogy az európai országok bizalommal vannak a magyar kormány iránt és készek továbbra is aktívan támogatni a magyar kormány programjának megvalósítását”. (Sáringer, 2015, 275)

A német politikai vezetés határozottan kiállt Magyarország és az Antall József vezette kormány mellett az Európai Közösségen belül az EK-tól kapott hitelek, a társulási szerződés és hazánk jövőbeni tagfelvétele tekintetében. A német kormány érzékelte a gazdaság racionalizálását szolgáló magyar kormányzati intézkedések nyomán fellépő társadalmi feszültségeket, ezért 1990 decemberében 50 millió DM-et bocsátott Magyarország rendelkezésére szénvásárlás céljából. A további 100 millió DM igen kedvező kamatozású hitelkeretet pedig elsősorban a magyar vállalkozók számára biztosította Németország. A két ország közötti kereskedelmi forgalom 1990-ben közel 7 milliárd DM volt. A magyar export csaknem 22%-kal nőtt, míg az NSZK-ból származó import 8%-kal csökkent, amivel a két ország közötti export és import aránya kiegyenlítettebbé vált. Az 1989. évi 984 millió DM értékű magyar passzívum 1991-re 111 millió DM-re csökkent. Magyarország már akkor a teljes külkereskedelmi forgalmának a negyedét Németországgal bonyolította le.

A német gazdasági támogatás egyik jelentős területét jelentették a hitel formában rendelkezésre bocsátott pénzeszközök a magyar kormány részére. A már említett 100 millió DM egzisztenciális hitel mellett a német bankok jegyezték a Magyar Nemzeti Bank kötvénykibocsátásának a felét.

1990 előtt Kelet-Németország (Német Demokratikus Köztársaság – NDK) Magyarország egyik legfontosabb kereskedelmi partnere volt. Külkereskedelmi forgalmából több mint 6%-kal részesedett, és így a partnereinek sorában a harmadik helyet foglalta el a Szovjetunió és az NSZK mögött. Hasonlóképpen Magyarország is fontos szerepet töltött be az NDK külkereskedelmi forgalmában, melyben körülbelül 5%-os részesedéssel az ötödik helyen állt. Az áruforgalom fejlődése

1990-ben – a mindkét országban végbement politikai-gazdasági folyamatok következtében – megtört. Különösen 1990 második felében a német valuta, gazdasági és szociális unió létrejöttével (július 1.) bontakoztak ki olyan tendenciák, melyek az áruforgalom megtorpanásához és súlyos vállalati károk fellépéséhez vezettek. A változások gyökeresen átrendezték a hagyományos kereskedelmi kapcsolataikat, a korábban kialakult áruszerkezetet és a forgalom átmeneti jelentős visszaesését is eredményezték. A valutaunió létrejötte után az NDK vállalatok tömegesen mondtak le a magyar exportról. Mindez a magyar külgazdaság egészét is érintette, illetve a magyar–német gazdasági kapcsolatok szerkezetváltását is eredményezte. (Sáringer, 2018, 76–77)

1991 januárjában a német kormány figyelmét és energiáját a koalíciós tárgyalások kötötték le, majd a koalíciós megállapodás értelmében a német kormány az NSZK hagyományos külpolitikai irányai – a transzatlanti együttműködés, a német–francia kapcsolatok, az EK integrációinak fejlesztése, a NATO, a NYEU és az EBEÉ – mellett kiemelt területként fogalmazta meg az egyesült Németország szoros kapcsolatainak fejlesztését a közép-európai térség országaival. A régió államaihoz fűződő kapcsolatokat differenciáltan akarták kezelni, elsősorban a társadalmi berendezkedésben érvényesülő közös értékek alapján, másképpen fogalmazva az egyes országokat a demokratizálódás mértékének függvényében sorolták be. Hosszútávon pedig a nyugat-európai szövetségeseihez hasonló kétoldalú együttműködések fejlesztésére törekedtek.

A Maastrichtban elhatározott Európai Unió alapján, a vezető német politikusok úgy vélekedtek, hogy Magyarország teljes jogú EK-tagságával valósulhat meg Magyarország csatlakozása a NATO-hoz és a NYEU-hoz a magyar biztonságpolitikai igények kielégítése érdekében. Támogatták azt az elgondolást, hogy Magyarország a NYEU-nak is legyen társult tagja, a teljes jogú EK-tagság eléréséig. Bonn/Berlin összekapcsolta az Európai Unió és a NATO biztonság- és védelempolitikáját, mert úgy látták továbbra is ez az egyetlen garancia az Németország és a nyugat biztonságára. Ezen koncepció alapján a két szervezet kapcsolatában a NATO kötelékébe tartozó európai haderőket a NYEU katonai erejeként szükséges bevetni az európai békefenntartó feladatok során. A német elképzelés szerint az Észak-atlanti Együttműködési Tanács biztosíthatta hosszabb távon

az EBEÉ kiegészítő fórumát, a Vancouvertől Vlagyivosztokig terjedő biztonsági együttműködés keretét.

Ebben az időszakban Göncz Árpád, Antall József, Boross Péter belügyminiszter mellett Für Lajos honvédelmi miniszter, Kupa Mihály pénzügyminiszter, Kádár Béla nemzetközi gazdasági kapcsolatok minisztere és Bod Péter Ákos ipari és kereskedelmi miniszter látogatott Németországba, hogy partnereikkel tárgyaljanak. A magyar–német kapcsolatok fontos mozzanata volt a Magyar–Német Fórum sikeres budapesti ülése 1991 júniusában. A Fórum célja a két ország felsőszintű politikai együttműködéséhez széles társadalmi háttér megteremtése gazdasági szakemberek, tudósok és művészek folyamatos párbeszédével. Magyarország és a német tartományok kapcsolatában kiemelkedők voltak a Bajorországgal, Baden-Württemberggel, Alsó-Szászországgal és Észak-Rajna-Vesztfáliával kialakult együttműködések.

A magyar–német kapcsolatok új keretfeltételeit Antall József 1990. júniusi, illetve 1991. júliusi németországi látogatása teremtette meg. Ezt követően az intézményi kapcsolatok kiépítése rendkívül gyors ütemben valósult meg. A Magyarország iránti nagyfokú német érdeklődés, rokonszenv jeleként értékelhető az is, hogy 1991. március 25-én megalakult a Bundestag Német–Magyar Baráti Csoportja 95 német képviselővel. A magyar és a német partnerek közötti együttműködést mélyítette el Helmut Becker, a Bundestag helyettes elnöke által vezetett német parlamenti delegáció részvétele a „Parlamentek felelőssége a gazdasági fejlődésért” című budapesti rendezvényen, a Bundestag mezőgazdasági bizottságának budapesti, illetve a magyar Országgyűlés kisebbségi és egyházügyi bizottságának németországi látogatása. Új formája volt a kétoldalú együttműködésnek a német Kancellári Hivatal és a magyar Miniszterelnöki Hivatal között a Miniszterelnöki Hivatal kezdeményezésére kialakult együttműködés, amelynek keretében a szükséges pénzügyi háttérrel is biztosítva az NSZK vállalta a Miniszterelnöki Hivatal vezető munkatársainak budapesti és bonni továbbképzését. (Sáringer, 2018, 461–520)

1991 novemberében Max Streibl bajor miniszterelnök Magyarországra látogatott. A bajor miniszterelnök hazatérése után a bajor kormány tagjai előtt kijelentette, hogy „Bajorország mindent megtesz annak érdekében, hogy Magyarországot minél előbb felvegyék az Európai Közösségbe. Ez kötelességük, mivel Magyarország döntő mér-

tékben járult hozzá a Kelet-Európában bekövetkezett változásokhoz. Hozzáfűzte, hogy ő viszont támogatást vár a magyar kormánytól a »régiónk Európájának« megteremtéséhez. Bajor részről síkra szállnak egy olyan európai-atlanti közös biztonsági szervezet megalakításáért is, amely Magyarországon kívül Csehszlovákiát és Lengyelországot is magában foglalná. A miniszterelnök kiemelte érdekltségüket a gazdasági téren való szoros együttműködésben. Közölte, hogy ennek érdekében 1992-ig meghosszabbították a 250 millió DM hitel kifizetési határidejét. Utalt arra, hogy a külföldi tőke beáramlásának elősegítése érdekében Magyarországnak viszont törekednie kell a még meglévő adminisztratív akadályok leépítésére. Streibl nagy meglepettséggel szölt az elmúlt évben felállított magyar–bajor bilaterális bizottság munkájáról, a kidolgozott munkaprogramról, az abban foglalt 90 projekt végrehajtásáról, amely rendben folyik”. (Sáring, 2018, 514)

1993 áprilisában a Szövetségi- és Európa-ügyekért felelős bajor államminiszter, Thomas Goppel kifejtette, hogy Bajorország rendkívül nagy hangsúlyt fektet a regionális együttműködésre, és ebben fontos szerep jut Magyarországnak, valamint a München–Bécs–Budapest tengely mentén kialakuló kooperációnak és Magyarországot „szomszéd országnak” tekintik. Az államminiszter szerint az EK fejlesztésről kialakított nagypolitikai elképzelések nem mindig találkoznak a reálfolyamatokkal. Bajorországban az EK központosítása helyett a regionalizmus fejlesztését tartják fontosabbnak és előremutatónak. A regionális együttműködés fejlesztésének azonban nem egyszer éppen az EK direktívák, korlátozások és szankciók az akadályai. A bajor államminiszter példaként említette, hogy Bajorország sokkal több magyar mezőgazdasági és élelmiszer ipari terméket tudna importálni, ha azt az EK előírások lehetővé tennék azt. (Sáring, 2022, 44–45)

A magyar–bajor áruforgalmat illetően Bajorország a német tartományok sorában a magyar export termékek legfőbb felvevőpiaca. 1989 és 1991 között a magyar export átlagban 18%-os emelkedést mutatott, az import ugyanezen időszakban 21%-kal emelkedett. 1992-ben a magyar–bajor kereskedelmi forgalom elérte a 2,03 Mrd DM értéket, – miközben az össznémet–magyar árucseré 9,3 Mrd DM – a Bajorországba irányuló export dinamikája a korábbi évekhez képest érezhetően mérséklődött 3,6%-ra. A magyar behozatal

7,5%-kal nőtt, a magyar áruforgalmi aktívum 442 millió DM-t ért el. Pozitív tendencia volt, hogy a magyar exportnövekedés súlypontját 1992-ben és 1993-ban már nem a félkész és nyersanyagok exportja képezte, hanem az elektromos készülékek, a mezőgazdasági gépek és szerszámok, illetve az élvezeti cikkek kivitele. Bajorország a magyar zöldség-, gyümölcs- és húsexport egyik legjelentősebb felvevőpiaca, és Magyarország sorrendben a hatodik beszállító volt. A bajor tőke kezdettől fogva érdeklődést tanúsított Magyarország iránt. 1993-ra mintegy ezer bajor vállalat rendelkezett működő tőkebefektetéssel Magyarországon, de jelen voltak a nagy bankok, biztosítótársaságok és médiatulajdonosok is. Számos nagy múltú vállalati együttműködés bér munkáltatás formájában működött a ruházati és cipőipar területén, így például a Baumler-Still (férfikonfekció), Triumph (női fehérnemű).

A magyar–bajor relációban lényeges szerepe volt a vegyesvállalatoknak.⁵ A magyar–német munkaerő-foglalkoztatási egyezmény keretében pedig több ezer magyar munkavállaló dolgozott Bajorországban. (Sáringer, 2022, 48–49) A magyar kormány jóváhagyta a Bonnban, 1993. május 6-án aláírt közös memorandumot,⁶ amely a volt NDK-val folytatott kereskedelemben kialakult transzferábilis rubel szaldó rendezésének főbb elemeit tartalmazta. Ezt követően a Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Minisztériuma a német partnerrel együttműködve – a közös memorandummal összhangban – elkészítette a kormányközi megállapodást, a transzferábilis rubel számla végleges szaldóját. Ekkor a teljes magyar fizetési kötelezettség 384 840 000 DM volt, ami 566 342 966 transzferábilis rubel tartozásból eredt. Az átszámítás alapja a 27,50 forint/transzferábilis rubel árfolyamon volt, így a magyar tartozás összege 15 574 431,586 forintot tett ki, amit 40,47 forint/DM árfolyamon számítottak át német márkára. A visszafizetés a közös memorandummal összhangban négy egyenlő részletben történt: 1994. január 1., 1994. július 1., 1995. január 1. és 1995. július 1. Minden magyar fizetési köte-

5 Említhetjük az Audi AG – Rába Győr motorgyár, autógyártás, DETE (festékszórós termékek), Knorr-Bremse (fékberendezések), AEG (mosógép), BayWa (vetőmag-szaporítás) vagy a M.A.N. – MOGÜRT–Rába kooperációs motorgyártás, Wamsler-Salgótarjáni Tűzhelygyár, Siemens AG München.
6 1993. május 13-i 3190/199 3. számú határozatával.

lezettség kamatmentes volt és a megállapodás aláírásának napján hatályba is lépett. A kötelezettség jelentősen megterhelte a magyar költségvetést, ami további nehézséget okozott az államháztartásnak. (Sáringer, 2022, 57–63)

Hans-Dietrich Genscher külügyminiszter meghívására Jeszenszky Géza 1991. december 18. és 19. között hivatalos látogatást tett Bonnban. A két külügyminiszter parafálta a magyar-német alapszerződést és egyetértettek abban, hogy az aláírást rövid időn belül elő kell készíteni. A német szándék szerint a szerződésben kifejezésre kell juttatnia a német-magyar kapcsolatok különleges jellegének, a német egyesülésben játszott magyar szerepnek és a Magyarország iránti különös német rokonszenvnek is. (Sáringer, 2018, 477–491)

Jeszenszky Géza látogatása alatt a szövetségi külügyminisztérium elfogadta a magyar diplomáciai jegyzéket a stuttgarti magyar főkonzulátus felállításáról⁷ és tervbe vették a drezdai magyar konzulátus megnyitását is. A magyar-német alapszerződést végül 1992. február 6-án írták alá, amikor Antall József meghívására Helmut Kohl kancellár Harns-Dietrich Genscher külügyminiszter kíséretében Magyarországra látogatott. A magyar miniszterelnök a plenáris tárgyaláson méltatta a szerződést és hangsúlyozta annak európai jellegét és jelentőségét a jövőbeni együttműködés szempontjából. Antall köszönetet mondott Kohlnek és Genschernek az átalakulási folyamat kibontakoztatása érdekében nyújtott támogatásért és azért a bizalomért, amelyet a kormánypártok már az 1990. évi választásokat megelőzően is érezhettek.

Antall hangsúlyozta, hogy a német egység Magyarország számára Európa egységét is jelenti. A németeknek az egységes Európában kell megtalálni identitásukat, amely az európai népek érdeke is. „A német történelemben a politikai tévutak mindig akkor következtek be, amikor a németiséget sérelmek érték. Németországnak gazdasági és politikai súlyának megfelelő szerepet kell játszania a nemzetközi politikában. Ez az elvárás érvényes az Egyesült Nemzetek Szervezetén belüli szerepére is.” (Sáringer, 2021, 168) Kohl megítélése szerint nagyon fontos, hogy legyenek biztos pontok. Ez Németország számára a Magyarországhoz fűződő barátság. (Sáringer, 2021, 169)

⁷ A stuttgarti főkonzulátus hivatalosan 1992. május 4-én nyílt meg.

Kohl hangsúlyozta azt is, Budapest biztos lehet a szövetségi kormány támogatásában az EK-tagság eléréséhez, amihez Magyarországnak, Lengyelországnak és Csehszlovákiának szoros együttműködést szükséges kialakítania az Európai Közösségekkel. Antall kifejezte hálóját, hogy Németország támogatta Magyarország EK-társulását, de hozzátette azt is, hogy „tudomásul vesszük a társulási megállapodásban foglaltakat. Nem fogalmazunk meg igényeket a teljes jogú tagság konkrét dátumát illetően. A dátum nagymértékben függ az EK belső fejlődésének alakulásától, de saját munkánktól is. Mi mindent el fogunk követni, hogy a tagsággal járó feltételeknek a legteljesebb mértékben megfeleljünk”. (Sáringer, 2021, 170) A találkozón Kohl elmondta azt is, hogy a lehetőségekhez képest a jövőben is készek a segítségnyújtásra, de ebben a tekintetben lehetőségeik határához érkeztek. A továbbiakban elengedhetetlenül szükséges, hogy Japán, az Amerikai Egyesült Államok és a többi EK tagállam is nagyobb részt vállaljanak a támogatásban.

1992–1993 folyamán a német fél részéről (is) felerősödtek az addiginál óvatosabb, türelemre intő hangok Magyarország európai integrációjával és annak időbeli lefolyásával kapcsolatban. Genscher német külügyminiszter utódja⁸ 1992 májusában Klaus Kinkel lett. A bonni nagykövetség április végén már arról jelentett, hogy a német parlamenti pártok az addigi külpolitikai irányvonal folytatása mellett szükségesnek tartanak bizonyos változásokat. Genscherhez képest Kinkel már határozottabb hangot ütött meg az augusztusi Varsóban tett bemutatkozó látogatása során is, amely jelzés értékű volt Budapest számára. Elmondta, a németek támogatják leginkább a közép-európai reformokat, tőlük származik a Nyugat által nyújtott segítség ötven százaléka. Érti a problémákat, azonban az ő gondjaik a volt NDK újjáépítésével kapcsolatosak.⁹ (Sáringer, 2021, 194–197)

1992-1993-ra az Európai Közösségek/Európai Unió tagállamai között és a tagállamokon belül is megoszlottak a vélemények a jövőt illetően. Ekkorra megerősödött az a nézet, hogy a már létrejött „német-Európával” (Ausztria, Visegrádi Hármas, balti államok,

8 Hans-Dietrich Genscher 1992. május 17-én mondott le.

9 Az újraegyesítés költsége minden előzetes várakozást felülmúlt, mert az 1993 végéig 400 Mrd DM volt, a korábban tervezett 100 Mrd DM-hez képest.

Ukrajna) szemben létre kell hozni egy „francia-Európát” (Románia, Bulgária, mediterrán országok), amelyek között Olaszország kiegyensúlyozó tényező akart lenni. Megjelent a „többsebességű Európa” kifejezés, ezzel együtt első körben az Európai Szabadkereskedelmi Társulás (EFTA) tagországai teljes jogú tagságát az évtized közepére tették, a visegrádi országokét pedig az évszázad végére prognosztizálták. (Sáringer, 2022, 68–85)

Jeszenszky Géza meghívására október végén Budapestre látogatott Klaus Kinkel, aki kijelentette, hogy az EK kibővítése több lépcsőben fog végbemenni. Az elsőben az EFTA országok felvétele történik meg, amelyet a német kormány feltétel nélkül támogat. A másodikban következnek a társult tagsággal rendelkezők, a visegrádi országok. (Sáringer, 2022, 209–216) A bonni nagykövetség október elején arról is jelentett, hogy Németország érdekelt a maastrichti szerződés megvalósításában, amelynek az alapja a német–francia együttműködés. Emellett a német kormány a „kétsebességű Európa” kifejezést használta, amely lehetővé tette, hogy egyes országok különböző időpontban csatlakozzanak az integráció különböző szintjeihez. Ugyanazt a végcél-tűzték ki minden állam számára, de lehetővé tették a különböző időbeli ütemezést. (Sáringer, 2022, 207–208) Hozzá kell tennünk azt is, hogy az EK tagországok közül Németországban húzódott a legtovább a Hármak társulási szerződésének ratifikációja, amely a Bundestag esetében 1993. június 18-án, a Bundesratban pedig 1993. július 9-ig valósult meg. A társulási szerződés a ratifikációs eljárást követően végül 1994 februárjában lépett érvénybe. (Hettyey, é. n.) A magyar kormány 1994. április 1-jén nyújtotta be kérelmét a teljes jogú európai uniós tagság elnyerésére, ami végül a Maastricht utáni prognózisoknak megfelelően, 2004. május 1-én valósult meg.

Összegzés

A magyar–német politikai kapcsolatok kiegyensúlyozottak voltak a vizsgált időszakban, amit a magas szintű kölcsönös és hivatalos látogatások is mutatnak. A magyar kormányfő első hivatalos útja Németországba vezetett, ami érzékeltette az Antall József vezette kormány külpolitikájának és diplomáciájának (egyik) pillérét is. Ekkor a német döntéshozók célja Európa politika, biztonsági és gazdasági

stabilitásának megőrzése mellett elsősorban a két Németország egyesítésének „menedzselése” volt. Mindeközben az akkori Európa két, további jelentős befolyással bíró országa, Franciaország és az Egyesült Királyság féltékenységgel vegyes félelemmel nézte az újraegyesített Németország erősödését politikai és gazdasági téren egyaránt Európában és a világban. Az európai integráció során az 1990-es évek elején formálódni látszott egy francia és egy német befolyási övezet Közép- és Kelet-Európában, illetve a mediterrán térségben.

Miközben a német vezetők támogatásukról biztosították Magyarországot az euroatlanti integrációban, a német érdekeket szem előtt tartva óvatos lépéseket tettek ebbe az irányba. Különösen szembetűnő a Maastrichtban hozott döntés – a politikai és a monetáris unió célkitűzése – után a német politikai döntéshozók prognózisa hazánk euroatlanti integrációjával kapcsolatban, amit az évszázad végére, az évezred elejére tettek. A magyar–német gazdasági kapcsolatok egyik jellemzője, hogy a teljes magyar és német árucsereforgalom 1992-ben 9,3 Mrd DM volt, amiből a magyar–bajor kereskedelmi forgalom 2,03 Mrd DM-et tett ki. Bajorország mellett Baden-Württemberggel, Alsó-Szászországgal és Észak-Rajna-Vesztfáliával is szorosak voltak az együttműködések. További kapcsolódási pontokat jelentettek a vállalati kooperációk, a vegyesvállalatok és a magyar munkavállalók jelenléte Németországban, amelyek során megnyilvánult a német tőke jóval erősebb pozíciója. Németország több esetben nyújtott gyorsított Magyarország pénzügyi likviditásának megőrzésére, a világ pénzügyi bizalmának megtartása érdekében is, ami azonban nem jelentette azt, hogy ezzel párhuzamosan eltekintettek volna a magyar fél tartozásaitól. Mindezekkel együtt a magyar–német politikai és gazdasági kapcsolatok intenzívek voltak a vizsgált időszakban, két eltérő politikai és gazdasági súlyú ország esetében, ami Németország felé jelentősen billent.

Irodalomjegyzék

- Francis Fukuyama (2014). A történelem vége és az utolsó ember. Budapest: Európa Könyvkiadó.
- Magyarics Tamás (é. n.) A globális hegemon. www.grotius.hu/doc/pub/XKOOOWY/magyarics%20tam%C3%A1s%20%20a%20glob%C3%A1lis%20hegem%C3%B3n.pdf (2025. 12. 15.)
- Sáringér János (2021). Iratok az Antall-kormány külpolitikájához és diplomáciájához 1992. január – 1992. december. Budapest: VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár – Magyar Napló, Budapest I–II. kötet 72–78, 168–170, 194–197.
- Sáringér János (2018). Iratok az Antall-kormány külpolitikájához és diplomáciájához 1991. január – 1991. december. Budapest: VERITAS Történetkutató Intézet – Magyar Napló, Budapest I–II. kötet 76–77, 481, 477–491, 461–520, 514.
- Sáringér János (2015). Iratok az Antall-kormány külpolitikájához és diplomáciájához 1990. május – 1990. december. Budapest: VERITAS Történetkutató Intézet – Magyar Napló, Budapest 55, 268, 270, 275.
- Sáringér János (2022). Iratok az Antall-kormány külpolitikájához és diplomáciájához 1993. január – 1993. december. Budapest: VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár – Magyar Napló, Budapest 44–45, 48–49, 57–63, 68–85, 207–208.
- Marinovich Endre (é. n.). Antall és Kohl. http://www.antalljozsef.hu/hu/antall_es_kohl (2025. 12. 15.)
- Marinovich Endre (2018). 1315 nap. Antall József miniszterelnöksége. Budapest: Magyar Napló, Budapest
- Hettyey András (é. n.): A német külpolitika és Magyarország euroatlanti integrációja az Antall-kormány éveiben. http://real.mtak.hu/29149/2/nemet_kulpolitika_es_magyarorszag_euroatlanti_integracioja_az_antall-kormany_eveiben.pdf (2025. 12. 09.)

A határnyitástól a kinyújtott kézig – A magyar–német politikai kapcsolatok az elmúlt 35 évben

Bóta Zsolt

Absztrakt

A tanulmány a magyar–német politikai kapcsolatok alakulását vizsgálja az 1989-es határnyitástól napjainkig. Az elemzés négy korszakra bontva mutatja be a kétoldalú viszony fejlődését: az 1990–1998 közötti „mézes éveket”, amikor Németország Magyarország EU- és NATO-csatlakozásának fő támogatójává vált; az 1998–2004 közötti első megtorpanást, amelyet kormányváltások és politikai-ideológiai különbségek okoztak; a 2004–2010 közötti időszakot, amikor az EU-tagság nyomán a korábbi támogató-aszimmetrikus viszony partneri kapcsolattá alakult; valamint a 2010-től napjainkig tartó hanyatlást. A szerző bemutatja, hogy a kezdeti érzelmi alapú, szívélyes együttműködést fokozatosan felváltották a politikai feszültségek, amelyeket a jogállamisági viták, a migrációs válság és az orosz–ukrán háborúval kapcsolatos eltérő álláspontok mélyítettek el. A tanulmány személyes diplomáciai tapasztalatokra is építve elemzi a gazdasági és politikai kapcsolatok eltérő pályáját, rámutatva arra, hogy míg a gazdasági együttműködés erős maradt, a politikai bizalom jelentősen meggyengült. Az elemzés kitér az Orbán–Merkel, majd az Orbán–Scholz viszony alakulására, valamint a 2025-ös német kormányváltás által kínált lehetőségekre is.

Kulcsszavak: magyar–német kapcsolatok, határnyitás, EU-csatlakozás, jogállamisági viták

Abstract

This study examines the evolution of Hungarian–German political relations from the 1989 border opening to the present. The analysis

divides the bilateral relationship into four phases: the “honeymoon years” of 1990–1998, when Germany emerged as Hungary’s primary supporter in its efforts to join the EU and NATO; the first period of setback between 1998 and 2004, driven by government changes and political/ideological differences; the years 2004–2010, when EU membership transformed the previously supportive and asymmetric relationship into a more balanced partnership; and the period of ongoing decline since 2010.

The study shows how the initially cordial, emotionally grounded cooperation gradually gave way to political tensions, exacerbated by rule-of-law disputes, the migration crisis, and diverging positions on the Russo-Ukrainian war. Drawing on personal diplomatic experience, the author analyzes the increasingly divergent trajectories of economic and political relations, noting that although economic cooperation has remained strong, political trust has eroded significantly.

The analysis also traces the development of the Orbán–Merkel and later the Orbán–Scholz relationships, and considers the opportunities created by the change of government in Germany in 2025.

Keywords: Hungarian-German relations, border opening, EU accession, rule-of-law disputes

Bevezetés

A magyar–német kapcsolatokról egy visszatekintő összegzést írni nem érdeamentes vállalkozás, magyar vagy német átlagembernek és a kétoldalú viszonyrendszerben évtizedeket eltöltött diplomatának egyaránt. Ha az elmúlt három és fél évtizednek csupán a legelejére tekintünk vissza, akkor joggal állíthatjuk be magunkat annak az országnak a büszke polgáraiként, amely – Kohl kancellár szavaival – az egykori berlini falból „kiütötte az első téglát” és megnyitotta az utat Németország újraegyesítéséhez. Ez a történelmet alakító mozzanat és a németek efelett érzett, máig emlegetett hálája belátható időre szilárd emocionális alapra helyezte a kapcsolatainkat. Ezzel a sorsfordító eseménnyel egyidőben indult e sorok írójának a diplomáciai pályafutása, többször is kapcsolódva a magyar–német kétoldalú kapcsolatokhoz. Ennél fogva a tanulmányt bizonyos mértékben személyesen megélt,

s ennyiben szubjektív elemekkel is igyekszem színesíteni – a kapcsolatok politikai oldalára fókuszálva.

1990–1998: A „mézes évek”

Az 1990-es évek elejétől – Helmut Kohl kancellárságának második félidejében – az újraegyesült Németország és a rendszerváltozáson átesett Magyarország olyan szívélyes és együttműködő viszonyba került egymással, amely a kapcsolataink legfényesebb lapjaira tartozik. A határnyitás teljesítménye nyomán érzett német hála a mindennapi emberi kapcsolatok szintjére is jótékonyan legyűrűzött. Akkoriban kifejezetten hálás volt magyarként bármilyen célból felbukkanni Németországban, kifejezett rokonszenv kísérte honfitársainkat. Politikai téren optimális volt a felállás abban is, hogy Németországot kereszténydemokrata-liberális, hazánkat pedig egy nemzeti-konzervatív kormánykoalíció irányította Antall József vezetésével. 1992-ben aláírták az onnantól a kétoldalú kapcsolatok alapját képező, a „Baráti együttműködésről és európai partnerségről” szóló szerződést. (1995. évi 79. törvény) Ebben Németország támogatását fejezte ki Magyarország külpolitikai törekvéseihez, köztük a NATO- és EU-csatlakozáshoz. Támogató és aktív szerepet játszott Magyarország szomszédságpolitikai törekvéseinek megvalósításában is, különös tekintettel a regionális stabilitás megteremtésére és a kétoldalú viszonyok javítására a szomszédos országokkal. Franciaországgal együtt ösztönözte és segítette Magyarországot alapszerződések megkötésében elsősorban Szlovákiával és Romániával, amelyek elengedhetetlenek voltak az euro-atlanti integráció szempontjából, s amelyek az évtized közepére meg is valósultak.

Németország ugyancsak támogatta a Visegrádi Csoport együttműködését, mivel úgy látta, hogy a regionális kooperáció sikere elsimítja az esetleges szomszédságpolitikai súrlódásokat. Németország számára Lengyelország a szomszédság és a történelmi örökség okán különösen fontos volt, de a hozzánk fűződő speciális viszony nyomán Magyarországnak mintegy „ügyvédjévé” vált az EU-csatlakozásban. A csatlakozási tárgyalásaink megkezdésétől a taggá válásig tartó folyamatban valóban Németországot tudhatta Magyarország a legfőbb támogató szerepkörében.

Ausztria ehhez egyrészt még viszonylag frissen taggá vált államnak számított, mérsékelt beágyazottsággal és méretbeli súllyal, emellett egyes szakterületeken és bizonyos lakossági félelmeket (nagyarányú munkaerő-beáramlás, ennek következtében a bérek nyomás alá kerülése, a bűnözési mutatók romlása, közlekedési és környezetvédelmi aggályok) felkarolva valamivel szkeptikusabb módon viszonyult hazánk és a velünk együtt befelé törekvő térségbeli országok csatlakozásához. Ennek a percepciónak a nyomán hangoztattuk időnként németországi magyar diplomáciai körökben a német kiállást dicsérendő, hogy a jobb viszonyt mindig a szomszéd szomszédjával lehet kialakítani. Magyarország számára Németország a rendszerváltás után, már 1991-től vált a legfontosabb külkereskedelmi partnerre, és ezt a pozícióját a mai napig megőrizte, mind a kivitelben, mind a behozatalban. (Hettyey, 2015)

A gazdasági partnerséggel ellentétben, ahol a „legfontosabb” cím egyértelmű statisztikai tényen alapul, a „elsőszámú politikai partner Európában” megfogalmazás nem vált egyértelműen rögzült és visszatérő kormányzati szlogenné a német kormánnyal kapcsolatban - még ha valójában akár mondható lett is volna. A 2010-es évek közepéig Németországot hagyományosan kiemelkedő, alapvető és stratégiai partnerként kezelték, elsősorban a gazdasági súly és a pártpolitikai kötődés (Fidesz és a CDU/CSU szoros viszonya az Európai Néppárt tagjaként) miatt.

A kétoldalú kapcsolatok jellegének dicséretére alkalmazták annak idején azt a szólást, amely szerint a magyar és a német kormány pártpolitikai szempontokon felülemelkedve képes együttműködni. A szólás a két ország stabil külpolitikai prioritását leíró, gyakran alkalmazott politikai toposzá vált, különösen annak fényében, hogy 1994-ben a némettől eltérően már nem konzervatív, hanem balliberális koalíció fogta a kormányrudat hazánkban. Ez azonban valóban nem okozott változást a kapcsolatok szívéllyességében, s ennek titka a reálpolitikán túl abban a szubjektív elemben keresendő, amely Horn Gyula, 1990-ig külügyminiszter, 1994-től kormányfő személyéhez kötődik. A német politikai elit és az átlagemberek számára is ő volt a határnyitás hivatalos bejelentőjeként ennek a történelmi tettnek az ikonikus alakja, s ezért sorra kapta is a kitüntetések és szereplési lehetőségeket Németországban.

Az első megtorpanás (1998–2004)

1998-ban Kohl CDU-ja kikerült a hatalomból, a szociáldemokrata Gerhard Schröder leváltotta őt és a Zöldekkel együtt alakított kormányt. A Fidesszel ugyanazon év tavaszán kormányra került Orbán Viktor így csak fél évig élvezhette az együttműködés német példaképével. Kohl mellett a másik említendő, jelentős személyiség Otto Graf Lambsdorff, a német FDP ikonikus politikusa volt Orbán tanítómestere, viszont vele a Liberális Internacionáléból távolodás, majd kiválás nyomán erősen le is hűlt a személyes viszonya. Kohl mellett viszont 1998-ban még a kampányban is megjelent, a győzelemre esélyesebb Schrödert ugyanakkor hanyagolta. (Panyi, 2020)

Ennél és további kezdeti súrlódásoknál fogva a Schröder–Orbán viszony a már-már hagyományosan szívélyes magyar–német kormányfői nexushoz képest megnehezült, helyenként feszültté vált. A fő oknak a politikai-ideológiai különbség bizonyult, amelyet mindkét oldalról szítottak, de a magyar fél reagálása erre a némethez képest „pártosabbra” sikeredett: Orbán Schröder délnémet konzervatív ellenlébasainál, főleg Edmund Stoiber bajor miniszterelnöknél kereste a politikai barátságot. Megalakították a rövid ideig intenzíven működtetett „Kis Dunai Csúcs”-ot (Magyar Nemzet, 2002) is, amely rendszeres találkozókat tett lehetővé a négy kormányfő között. Ekkorra idejétműlttá vált az a kijelentés, hogy a magyar–német kapcsolatok pártpolitikai szempontokon felülemelkedett módon működnek. Velük, a baden-württembergi, a bajor és az osztrák kormányfővel 2001-ben közös projektként megalapította a német nyelvű Andrassy Egyetemet Budapesten. A másik ilyen megtorpanást jelző tényező az iraki katonai művelet volt 2003-ban. Az abban való részvétel kérdésében megosztottá vált a nyugati közösség, s Magyarország az amerikai/brit vonallal tartott a német/franciával szemben. Ez ugyancsak lehűtötte a kapcsolatok légkörét – de ez már az akkori magyar balliberális kormány idején történt.

2004–2010: Közös az EU-ban, de lehűlt viszonyral

A korszak kezdeti időpontját természetesen hazánkhoz az Európai Unióhoz való teljes jogú csatlakozása képezi 2004. május 1-jén. Ez véget vetett annak a baráti támogatásnak, „üggyvédkezés”-nek, amelyben addig részesültünk Németország részéről. „Partneri” viszonyra alakult át a kapcsolat, még ha mindkét fél hangsúlyozta is annak „különleges”, „kiemelt”, sőt, a magyar narratívában „stratégiai” jellegét. Mindez magában hordozta a „szürke hétköznapi”-nak, helyenként megpróbáltatással járó feszültségnek is az eljövételét. Említést kell tenni ezen a ponton két olyan eseményről is, amelyek addig nem tapasztalt, feszültséggel teli elemet hoztak be a kapcsolatokba.

2005 júniusában Somogyi Ferenc akkori magyar külügyminiszter a Külügyminisztériumba kérette Németország budapesti nagykövétét, és a kormány tiltakozását tartalmazó jegyzéket adott át neki. A bekérés oka a német hatóságok által indított, SOKO Bunda (MTI, 2010) néven elhíresült munkaügyi vizsgálatok voltak, amelyek célja az volt, hogy felderítsék a német szociális rendszerrel való visszaéléseket, amelyben magyar alvállalkozók is érintettek lehettek. A magyar fél ebben szándékolt diszkriminációt, magyarok elleni célzott eljárást látott, s az incidens rövid időre feszültséget okozott a gazdasági kapcsolatokban. A gazdasági témájú nézeteltérés diplomáciai szintre eszkalálódott, ráadásul nagykövet-bekéréssel, amelyre 1990 óta német viszonylatban nem volt példa.

A másik fejlemény már a Merkel-vezette nagykormány alatt játszódott le. Az őszi beszéd kiszivárgása és az azt követő belpolitikai válság idején, 2006. szeptember 22-én Gyurcsány Ferenc miniszterelnök Berlinben találkozott a kancellárral. A tárgyalás után Gyurcsány újságíróknak azt állította, hogy Merkel ismeri az őszi beszédet, és lényegében egyetért azzal, hogy az a magyar kormányfő részéről egy az országgal való „bátor szembenézés”-nek nevezhető. A német Kancellári Hivatal szinte azonnal közleményben cáfolta Gyurcsány kijelentését, miszerint a miniszterelnök félreértelmezte a kancellár szavait, és ezek a nyilvánossággal közölt állítások nem felelnek meg a zárt ajtók mögött elhangzottaknak. (Infostart, 2006) Ez az elhatárolódás komoly politikai presztízavesztést okozott a magyar miniszterelnöknek a válságos időszakban. A két ország viszonylatában ilyen szinten megtörtént, azonnali cáfolat nem ismeretes ezen

a 2006-os eseten kívül. Ennek a 2005/2006-os időszaknak a jellemzéséhez egy további adalékkal járulok hozzá. Miután ebben a tanulmányban már tettem egy összehasonlítást a hozzánk való német és osztrák viszonyulás kapcsán, ezt most újra alkalmazom, éppen a két fenti, a magyar–német kapcsolatokban bizalmi válságot okozó ügyet ellenpontozandó.

Az évtized közepére a magyar–osztrák kétoldalú kapcsolatokban kifejezetten deklarált diplomáciai célá emelkedett az, hogy az újonnan hivatalba lépett államfők első bemutatkozó látogatása ebben a relációban valósuljon meg (tudván persze, hogy az osztrák külpolitikai hagyományok szerint Svájc kiemelt helyet foglalt el a bemutatkozó látogatások protokolláris sorrendjében – legalábbis kormányfői és külügyminiszeri szinten, államfői szinten elegendő, ha az elsőként felkeresett ország egy szomszédja Ausztriának). Ennek megfelelően 2004-ben Heinz Fischer látogatott elsőként hozzánk, majd Sólyom László első hivatalos külföldi útja Bécsbe vezetett 2005. augusztusban. (24.hu, 2005) Mi több, magyar kormányfői szinten is érvényesült ez a prioritizálás: Gyurcsány Ferenc első külföldi látogatásaként Bécsbe utazott 2004 októberében. A két ország együttműködésének egy további látványos formáját a rendszeressé vált közös kormányülések jelentették. Ilyenre 2005-ben, 2007-ben és 2009-ben is sor került. (Sólyom, 2009)

A fentiek akkoriban egy a némettel összehasonlítva harmonikusabban működő magyar–osztrák együttműködést támasztanak alá – legalábbis ebben a vonatkozásban. A 2006 és 2010 közötti években kormányfői szinten nem volt különösebben intenzív a magyar–német kétoldalú kapcsolattartás. 2009-ben emlékeztünk meg a határnyitás 20. évfordulójáról és ebből az alkalomból Merkel kancellár beutazott Fertőrákosra, a Páneurópai Piknikről tartott megemlékezés helyszínére. Az az év tavaszán diplomáciai síkon elindult programtervezésben német részről eleve nem szerepeltették Budapestet, mint helyszínt és találkozót Gyurcsány Ferenc miniszterelnökkel. Mire eljutottunk az augusztus 19-i megvalósulásig, Gyurcsány Ferenc helyett Bajnai Gordon került a kormányfői székbe, aki a helyszínen húszperces munkamegbeszélést folytatott Merkellel. (boon.hu, 2009)

2010-től: A máig tartó hanyatlás

2010 tavaszán a FIDESZ kétharmados többséget szerzett, mélyreható reformokat indított el, a német kormány pedig aggodalmát fejezte ki a demokratikus normák megsértése miatt. A kétoldalú kapcsolatok alapja azonban szilárd maradt, a párbeszéd sosem szakadt meg. Összekötő elemként akkoriban megjelent az a közös platform, amely szerint az EU gazdasági nehézségeit illetően mindkét fél a konszolidált költségvetésben és strukturális reformokban látta a megoldást.

Ugyanakkor a 2010-es évek közepétől, a migrációs válság és a magyar jogállamisági viták kiéleződésével a német kormánnyal és Merkel kancellárral fenntartott viszony egyre feszültebbé vált. Az évtized közepétől az európai kontinenst sújtó menekülthullám és illegális bevándorlási válság, 2020-tól a koronavírus-járvány, 2022-től pedig az orosz–ukrán háború ügyében adtak a magyar és a német kormányok gyakran merőben eltérő válaszokat a kihívásokra. Ebben a közegben a magyar kormány retorikájában a stratégiai politikai partner helyett gyakrabban jelent meg a „szuverenista” vagy az orosz–ukrán háború kontextusában a „békepárti” szövetségesek keresése, ami ellentétben állt a német kormány álláspontjával. A Fidesz Merkelt a liberalizmus jelképének tekintette annak „migránsbarát” politikája, uniós ügyekben pedig a föderalista megközelítése miatt. Az Európai Bíróság kötelező menekültkvótákról szóló 2017. évi döntését követően a magyar kormány nem tekintette jogilag kötelezőnek a döntést, és egyetlen menekültet sem volt hajlandó befogadni a kvótarendszer alapján. Merkel elfogadhatatlannak nevezte, hogy Budapest nem ismeri el az EB ítéletét. (Belson, 2017) Orbán utólag úgy nyilatkozott, hogy a saját felesége nem kiabált vele annyit, mint ahányszor azt Merkel tette a migránsválság éveit során. (MD MEETS, 2025)

Magyarország demokratizmusát, jogállamiságát, sajtószabadságát az elmúlt másfél évtizedben a német szociáldemokrata, liberális és zöld pártok egyaránt meglehetősen hevesen támadták. Merkel ugyanakkor ebben – legalábbis a nyilvánosság előtt – meglehetősen puha hozzáállást tanúsított és tartózkodott Orbán bírálatától. Ez az ő kompromisszumkeresésére és konfliktus-kerülésre épülő személyes politikai stílusán túl a német üzleti körök érdekei által diktált realpolitikával magyarázható. A befektetők a maguk számára kiváló

feltételeket találtak a magyar gazdasági környezetben és kifejezetten jól érezték magukat, így eszük ágában sem volt Merkelen keresztül nyomás alá helyezni a demokrácia-deficiteket felmutató magyar kormányt. 2019. augusztus 19-én, Sopronban Merkel megdicsérte, hogy milyen jól költik el az EU-alapokat Magyarországon. (rtl.hu, 2019) E nem várt kijelentés mondanivalójának a megfejtése azóta is próbára teszi a sokat látott Németország-szakértőket. Egy lehetséges magyarázat szerint az afeletti elégedettségnek tudható be, hogy ahogy a befektetett eurók egy jó része, úgy az uniós források is részben visszaáramolhattak a hazánkkal szoros gazdasági együttműködésben álló országokhoz, élükön Németországgal. Ugyanakkor a 2020-as évtized Magyarország számára igen súlyos fejleménye éppen az uniós támogatások nagy részének visszatartása volt – nem utolsósorban német (a Scholz-féle koalíció) közreműködéssel.

Julia Gross, a még jelenleg is Budapesten szolgáló német nagykövet szokatlanul kemény beszédet tartott a budapesti németetség napi fogadáson 2024-ben, miszerint Orbán Viktor kormánya megrengette a bizalmat Németországgal, az EU-val és a NATO-val, s jelenleg Magyarország olyan úton halad, amely eltéríti barátaitól. (telex.hu, 2024) Ez váltotta ki 2005 után második alkalommal a német nagykövet bekérését a magyar Külügyminisztériumba. Annak vezetője negyedévvél korábban lemondott egy találkozót Annalena Baerbock német külügyminiszterrel, helyette egy last minute kínai utat választott. (hvg.hu, 2024) Elképzelhetőnek tartottunk volna egy ilyen hozzáállást Németországhoz mintegy harminc évvel ezelőtt?

Még 2023 decemberében, amikor az EU-vezetők Ukrajna csatlakozásáról, a felvételi folyamat elindításáról tárgyaltak, s Magyarország késhegyig ragaszkodott annak megvétőzéséhez, a német kancellár azt javasolta Orbán Vikornak: fogyasszon el egy kávét a tárgyalóterem kívül. Így a megmaradt 26 EU-vezető jóváhagyhatta Ukrajna csatlakozási útját a szükséges egyhangúsággal – amit az EU-szabályok szerint akkor is teljesítettnek tekintenek, ha egy vezető hiányzik –, miközben Orbán továbbra is azt mondhatta, hogy nem szavazott mellette. (politico.eu, 2023)

2024-ben és 2025-ben egy új, nyilvánosan demonstrált alternatív politikai partnerség jelent meg a magyar-német kapcsolatok mezejében. Orbán Viktor több alkalommal fogadta a német szélsőjobboldali párt, az Alternatíva Németországért (AfD) vezetőjét, Alice Weidelt,

és nyilvánosan támogatásáról biztosította a pártot. Orbán a hagyományos, mainstream német politikai partnerekkel szemben az új, alternatív elsőszámú politikai partner szerepét szánja az AfD-nek az európai szintén. Orbán pártja, a Fidesz 2021-ben, közel húszéves tagság után hagyta el az Európai Néppártot. Ezzel együtt a CDU/CSU és a Fidesz kapcsolata olyan erős szálakkal rendelkezik, hogy a szakítás és az AfD felé fordulás dacára a német keresztény Uniópártok viszonyulása az egykori testvérpárthoz nem módosult olyan radikális mértékben, amely a német politikai szereplők teljessége által politikai „tűzfal” mögé zárt AfD-vel való közösködésből következhetett volna. Emellett a keresztény Unió-pártok a magyar politikai palettán nem igazán látszanak megtalálni azt az új szereplőt, amellyel az Európai Parlament frakcióján kívül is szorosan együttműködnének.

2025 mindenképpen új esélyt nyújtott a kétoldalú kapcsolatok javítására, miután a Scholz-vezette jelzőlámpa koalíció helyére a konzervatívként számontartott Friedrich Merz nagykormányos kormánya került. Ráadásul a külügyi tárca nem a szociáldemokratáké lett, hanem Merz CDU-ja politikusanak, Johann Wadephulnak jutott. Ő új megközelítésként azt nyilatkozta, hogy „az új kormány még egyszer határozottan kinyújtja a kezét Budapest felé. De azt várjuk, hogy egyszer majd viszonzozzák ezt.” (regionalHeute.de,2025) Ez a gesztus jelentős váltás a Scholz–Baerbock kormány konfrontatívabb megközelítéséhez képest, ugyanakkor ebben nyitottságban is van egyfajta érzékelhető ultimátum, a türelem elvesztésével való fenyegetés. Jelenleg a kapcsolatoknak ebben a szakaszában vagyunk: kétoldalú feszültségek a nagy európai és globális ügyekben, távolodás pártpolitikai vonalon, gesztusok elvárása a kinyújtott kézért viszonzásaként. Egyelőre a jelenlegi felállásban előrehaladás nem tapasztalható a kétoldalú kapcsolatokban.

Irodalomjegyzék

1995. évi 79. törvény. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99500079.tv> (2025. 11. 04.)
24.hu (2005). Bécsben debütált Sólyom. 2005. 08. 26. https://24.hu/kulfold/2005/08/26/becsben_debutalt_solyom/ (2025. 11. 05.)

- boon.hu (2009). Bajnai Gordon Angela Merkelkel találkozott. 2009. 08. 19. <https://www.boon.hu/friss-hirek/2009/08/bajnai-gordon-angela-merkelkel-talalkozott> (2025. 11. 04.)
- Burchard, Hans von der (2023): Scholz gets Orbán out the room to open Ukraine's membership talks. German chancellor's political feint convinced Hungarian leader to drop his veto to EU enlargement. Politico, 2023. 12. 15. <https://www.politico.eu/article/olaf-scholz-gets-viktor-orban-out-the-room-to-approve-ukraine-accession-talks/> (2025. 11. 07.)
- Belson, Rosemary (2017): Angela Merkel: Budapest's rejection of ECJ decision is 'unacceptable' – Politico Europe, 2017. 09. 12. https://www.politico.eu/article/angela-merkel-budapests-rejection-of-ecj-decision-is-unacceptable/?utm_source=chatgpt.com (2025. 11. 07.)
- MD MEETS (2025): Podcast talks of Mathias Döpfner with Viktor Orbán. Hungary's Viktor Orbán: Putin vs. Trump, Nuclear War & Illegal Migration. 2025. 11. 15. <https://www.mdmeets.com/> (2025. 11. 24.)
- hvg.hu (2024). Megdőbbsent a német külügy, miután Sziijártóék lemondták a találkozózt a német kollégájával. 2024. 07. 06. https://hvg.hu/itthon/20240706_Szijasarto-Peter-Annalena-Baerbock-nemet-kulugyminiszter-talalkozo-lemondas (2025. 11. 04.)
- Infostart (2006). Gyurcsány rosszul emlékszik a Merkelkel való beszélgetésre. 2006. 09. 23. <https://infostart.hu/belfold/2006/09/23/gyurcsany-rosszul-emlekszik-a-merkelkel-valo-beszelgetes-re-74000> (2025. 11. 05.)
- Litauszky Balázs (2019). Orbán-Merkel találkozó Sopronban. rtl.hu, 2019. 08. 19. <https://rtl.hu/hirado/2019/08/19/orban-merkel-talalkozo-sopronban> (2025. 11. 05.)
- Magyar Nemzet (2002). Rendezni kell a Benes-dekrétumok ügyét. 2002. 03. 11. <https://magyarnemzet.hu/archivum-archivum/2002/03/rendezni-kell-a-benes-dekretumok-ugyet> (2025. 11. 05.)
- Hettyey András (2015). Kölcsönös érdekek: magyar-német gazdasági kapcsolatok az Antall-kormány idején (1990–1994). https://real.mtak.hu/40271/3/cikk%20master-gazdag%20Hettyey_Comm%20master.pdf (2025. 11. 04.)

- MTI (2010). Politikai segítséget várnak a SoKo-ügyekben. 2010. 03. 19. https://mfor.hu/cikkek/makro/Politikai_segitseget_varnak_a_SoKo_ugyekben.html (2025. 11. 06.)
- Panyi Szabolcs (2020). Így fűzte be Orbán Európa nagyhatalmát. 2020. 09. 17. <https://444.hu/2020/09/17/igy-fuzte-be-orban-europa-nagyhatalmat> (2025. 11. 05.)
- regionalHeute.de (2025) Wadehul: „Noch einmal Hand Richtung Budapest ausstrecken”. regionalHeute.de. 2025. 04. 15. <https://regionalheute.de/wadehul-noch-einmal-hand-richtung-budapest-ausstrecken-1744686124/> (2025. 11. 07.)
- Sólyom László (2009). Nemzeti egység és a felszabadultság boldogsága. 2009. november–december. https://www.becsinaplo.eu/newspaper_archive/bn2009-6.pdf (2025. 11. 05.)
- Pál Tamás (2024). Szijjártó Péter bekérte a budapesti német nagykövetet. telex.hu. 2024. 10. 03. <https://telex.hu/belfold/2024/10/03/szijasrtar-petar-bekerte-a-budapesti-nemet-nagykovetet> (2025. 11. 07.)

A Magyarország és a Németországi Szövetségi Köztársaság közötti gazdasági-kereskedelmi kapcsolatok fejlődése, jelentősége

*Ferkelt Balázs
Juhász Imre*

Absztrakt

A Németországi Szövetségi Köztársaság a világ harmadik legnagyobb gazdasága, harmadik legnagyobb termék- és negyedik legnagyobb szolgáltatásexportőre, egyben Magyarország legfontosabb külgazdasági partnere, mind a termékkereskedelem, mind a szolgáltatás-kereskedelem, mind a Magyarországon befektetett közvetlen külföldi tőkeállomány terén. A tanulmány célja a kétoldalú gazdasági kapcsolatok fejlődésének vizsgálata statisztikai adatok értékelésével. A vizsgálat arra a kérdésre keresi a választ, hogy milyen szerepet tölt be a két ország egymás (kül)gazdaságában, milyen mértékben alakult ki gazdasági függőség és hogy ez a pozíció hogyan változott az elmúlt évtizedekben.

Kulcsszavak: Németország, Magyarország, külgazdasági teljesítmény, gazdasági függőség

Abstract

The Federal Republic of Germany is the world's third largest economy, the third largest exporter of goods and the fourth largest exporter of services, and is also Hungary's most important foreign trade partner, both in terms of trade in goods, trade in services and foreign direct investment in Hungary. The aim of the study is to examine the development of bilateral economic relations by evaluating statistical data. The study seeks to answer the question of what role the two

countries play in each other's (foreign) economy, to what extent economic dependence has developed and how this position has changed in recent decades.

Keywords: Germany, Hungary, foreign economic performance, economic dependence

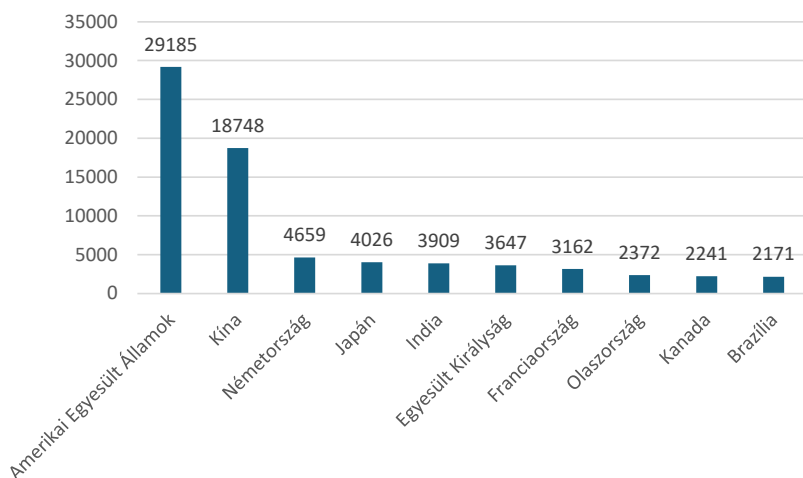
Bevezetés

A Németországi Szövetségi Köztársaság Magyarország legfontosabb külgazdasági partnere, mind a termékkereskedelem, mind a szolgáltatáskereskedelem, mind a Magyarországon befektetett közvetlen külföldi tőkeállomány terén. Ennek a szoros gazdasági-kereskedelmi kapcsolatnak történelmi, földrajzi, gazdasági és politikai okai egyaránt vannak. A tanulmány célja a kétoldalú gazdasági kapcsolatok fejlődésének vizsgálata statisztikai adatok és egyes gazdaságdiplómáciai események értékelésével. A kétoldalú termékkereskedelem elemzése a Szövetségi Statisztikai Hivatal adatai alapján történik, tekintettel arra, hogy ott áll rendelkezésre több évtizedes idősor euróban. Az adatok vizsgálatakor figyelemmel kell lennie arra, hogy az EU-csatlakozással az EU többi tagországaival folytatott kereskedelem számbavétele megváltozott. Tekintettel arra, hogy Németország föderális államszerkezetű ország, a kereskedelmi kapcsolatok vizsgálata a regionális eltéréseket is figyelembe veszi. A külföldi közvetlen tőkebefektetések értékelése a Magyar Nemzeti Bank idősorain alapul.

Németország gazdasági teljesítménye

A Németországi Szövetségi Köztársaság a 2024. évi, folyó áron számított GDP adatok alapján elért 4659 Mrd USD értékével – az Amerikai Egyesült Államok és Kína után – a világ harmadik legnagyobb, míg az Európai Unió elsőszámú nemzetgazdasága (1. ábra).

1. ábra: A világ 10 legnagyobb gazdasága 2024-ben (GDP, Mrd USD)

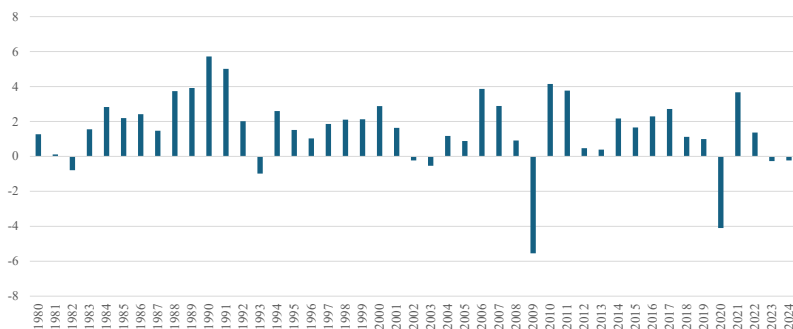

Forrás: IMF (2025)

Németország 2007-ig birtokolta már az előkelő 3. helyet, 2008-ban viszont Kína megelőzte és folyamatosan növelte előnyét. A 2023-as év volt ugyanakkor az első, amikor az 1980-tól rendelkezésre álló IMF adatbázis szerint a 84 millió lakosú Németország GDP értéke meghaladta a 123 millió Japán gazdasági teljesítményét. Az előrejelzések szerint 2028-ban az 1,4 Mrd lakosú India fogja a 4. helyre leszorítani az EU legnagyobb gazdaságát. (IMF, 2025) A német gazdaság szerkezetének egyik fontos jellemzője, hogy az ipar (beleértve az építőipart is) a bruttó hozzáadott érték 28%-át adja, ami magasabb a fejlett országok átlagánál (a mezőgazdaság 1%-kal, míg a szolgáltatások 71%-kal részesednek).

A német gazdaság növekedése 1992-től, az 1991-es amerikai recesszió begyűrűzésétől kezdett el lassulni (2. ábra). Az ezredforduló óta a gazdasági teljesítmény – számos más fejlett ipari országgal összehasonlítva – viszonylag szerény mértékben bővült.

2. ábra: Németország éves reál GDP-növekedése 1980 és 2024 között (%)

Forrás: IMF (2025)

A Szövetségi Statisztikai Hivatal adatai szerint a német újraegyesülés óta, 1991 és 2024 között az ország gazdasági teljesítménye 40%-kal, ezen belül a nyugati tartományokban 30%-kal, míg a keleti tartományokban 130%-kal bővült. (Statistisches Bundesamt, 2025a)

Az évtized elején, a koronavírus-járvány idején a gazdasági teljesítmény az Európai Unió több más tagországához képest viszonylag kis mértékben esett vissza, azóta azonban a német gazdaság teljesítménye alig emelkedett, sőt a feldolgozóipar teljesítménye vissza is esett. 2023-ban és 2024-ben csökkent a reál GDP, míg 2025-re stagnálást prognosztizáltak.

A 2025 tavaszán hivatalba lépett, a CDU/CSU és az SPD alkotó koalíciós kormány – többek között a korábban az alaptörvényben rögzített adósságféket feloldva, a bürokrácia és engedélyezési eljárások egyszerűsítését és az adózási feltételek könnyítését kilátásba helyezve – a gazdasági tevékenység élénkítésére tett ígéretet, az elkövetkező években jelentős összegeket költenek el az 500 milliárd eurós különleges adósságból, emellett a szintén adósságból finanszírozott védelmi kiadások is növekednek, de ennek érdemi beindulására várhatóan csak 2026-ban van remény. Hogy ez csak egy pillanatnyi fel lendülés lesz-e, vagy tartós növekedéshez vezet, az attól függ, hogy alapvető gazdaságpolitikai reformok kísérik-e.

Németország külgazdasági teljesítménye

Németország exportorientált ország – az ország exportjának a GDP-hez viszonyított aránya mintegy 40%. Ez jóval alacsonyabb, mint az Európai Unió számos más tagországának mutatója, ugyanakkor a világ legnagyobb gazdaságai (pl. a G7) között ez kiemelkedő érték. A termékexport 2024-ben elért 1683 milliárd USD értékével Németország – Kína és az Amerikai Egyesült Államok mögött – a világ harmadik legjelentősebb exportőr gazdasága volt (1. táblázat).

1. táblázat:
A világ legnagyobb termékexportőr és importőr országai 2024-ben

Helyezés	Ország	Exportérték (Mrd USD)	Export részarány (%)	Éves változás (%)
1	Kína	3 577	14,6	6
2	Amerikai Egyesült Államok	2 065	8,5	2
3	Németország	1683	6,9	-1
4	Hollandia	921	3,8	-2
5	Japán	707	2,9	-1
6	Dél-Korea	684	2,8	8
7	Olaszország	674	2,8	0
Helyezés	Ország	Importérték (Mrd USD)	Import részarány (%)	Éves változás (%)
1	Amerikai Egyesült Államok	3 359	13,6	6
2	Kína	2 587	10,5	1
3	Németország	1 425	5,8	-3
4	Egyesült Királyság	816	3,3	3
5	Hollandia	812	3,3	-4
6	Franciaország	750	3	-5
7	Japán	743	3	-5

Forrás: WTO (2025)

A világ exportjából közel 7%-kal részesedett az ország, 258 Mrd USD értékű külkereskedelmi aktívumot tudott elkönyvelni, ezt a többletet csak Kína tudta meghaladni. A nagy multinacionális vállalatok mellett kiemelkedő szerepet játszanak a német exportban a gyakran több tíz- vagy akár százéves múlttal rendelkező, gyakran családi vállalkozásokból fejlődő közép vállalatok, az ún. „Mittelstand”.

Németország a világ szolgáltatáskereskedelmében is fontos szerepet tölt be, 2024-ben a szolgáltatásexportban 465 Mrd USD-vel a negyedik helyezést érte el, ugyanakkor a szolgáltatásmérlegben 85 Mrd USD értékű deficitet kellett elszenvednie. (WTO, 2025)

Németország legfontosabb termékexportpartnere 2024-ben toronymagasan az Amerikai Egyesült Államok volt, míg importoldalon Kína első helye megkérdőjelezhetetlen (2. táblázat).

2. táblázat: Németország legfontosabb termékexport és termékimport partnerei 2024-ben

Ország	Export (Mrd EUR)	Részarány (%)
Amerikai Egyesült Államok	161,4	10,4
Franciaország	115,4	7,5
Hollandia	109,2	7,1
Lengyelország	92,9	6,0
Kína	89,9	5,8
Egyesült Királyság	80,3	5,2
Olaszország	80,2	5,2
Ausztria	76,3	4,9
Svájc	60,8	3,9
Belgium	58,5	3,8
Spanyolország	53,6	3,5
Csehország	51,1	3,3
Magyarország	32,3	2,1

Ország	Import (Mrd EUR)	Részarány (%)
Kína	156,0	11,9
Hollandia	93,7	7,2
Amerikai Egyesült Államok	91,5	7,0
Lengyelország	77,4	5,9
Olaszország	67,3	5,1
Franciaország	67,0	5,1
Csehország	59,5	4,5
Svájc	52,6	4,0
Ausztria	50,9	3,9
Belgium	47,8	3,7
Spanyolország	38,0	2,9
Egyesült Királyság	36,1	2,8
Magyarország	34,8	2,7

*Forrás: Statistisches Bundesamt (2025b) alapján
saját számítások és szerkesztés*

A Brexit ellenére továbbra is fontos exportpiac az Egyesült Királyság (6. helyezés), a fentiekén túl még két EU-n kívüli partner található exportoldalon, Kína és Svájc. A legnagyobb termékkülkereskedelmi aktívumot 2024-ben az Amerikai Egyesült Államokkal (69,9 Mrd EUR), Franciaországgal (48,4 Mrd EUR), az Egyesült Királysággal (44,2 Mrd EUR) és Ausztriával (25,4 Mrd EUR) szemben tudta elérni a német külgazdaság, de ezen országok mellett a Spanyolországgal, Lengyelországgal, Hollandiával, Svájccal, Olaszországgal és Belgiummal folytatott kereskedelemben is meghaladta az aktívum a 10 Mrd EUR-t. Németország külgazdaságában egyre jelentősebb szerepet tölt be az Európai Unióhoz 2004-től kezdődően csatlakozott országokkal lebonyolított forgalom, így elmondható, hogy a szövetségi köztársaság az Európai Unió keleti irányú bővítésének is elsőszámú nyugat-európai nyertese (3. táblázat).

3. táblázat: Németország termékkereskedelme a 2004-től az EU-hoz
csatlakozott kelet- és közép-európai országokkal 2024-ben

Ország	Német export Millió EUR	Rész- arány (%)	Német import Millió EUR	Rész- arány (%)	Egyenleg Millió EUR
Lengyelország	93 909	6,0	78 148	5,9	15 761
Csehország	51 573	3,3	60 469	4,6	-8 896
Magyarország	32 509	2,1	35 027	2,7	-2 518
Románia	22 411	1,4	19 741	1,5	2 670
Szlovákia	17 922	1,2	20 448	1,6	-2 526
Szlovénia	7 182	0,5	7 024	0,5	158
Bulgária	5 958	0,4	6 599	0,5	-641
Horvátország	5 653	0,4	2 507	0,2	3 146
Litvánia	5 223	0,3	2 914	0,2	2 309
Lettország	2 554	0,2	1 025	0,1	1 529
Észtország	2 505	0,2	952	0,1	1 553
11 ország	247 399	15,9	243 854	17,8	3 545

*Forrás: Statistisches Bundesamt (2025b) alapján
saját számítások és szerkesztés*

A 11 kelet- és közép-európai EU-tagország Németország exportjában elért részaránya 2024-ben megközelítette a 16%-ot, a behozatalban pedig a 18%-ot. A visegrádi országcsoportba tartozó országok Németország kiemelten fontos partnerei. 2024-ben Lengyelország mind az export, mind az import tekintetében a 4., Csehország az export tekintetében a 7., az import tekintetében a 12., Magyarország pedig mind az export, mind az import tekintetében a 13. helyet foglalta el a német gazdaság partnerországai sorában. A négy visegrádi ország részaránya mind export, mind import oldalon meghaladta a legfontosabb partnerország értékét.

A német kivitel tekintetében Románia megelőzte Szlovákiát, ugyanakkor Szlovákia Németországba irányuló exportja minimális mértékben meghaladta az északi szomszédunk gazdasági potenciáljának többszörösével rendelkező Románia német viszonylatba irányuló exportjának értékét.

Németország az „EU új tagországaival” szemben elért kiviteli többlete meghaladta a 3,5 milliárd eurót. Különösen magas, csaknem 15,8 milliárd eurót tett ki a Lengyelországgal szembeni exporttöbblet, emellett a Horvátországgal, Romániával és a három balti köztársasággal szembeni exporttöbblet euróban kifejezve ugyancsak milliárdos nagyságrendű.

Magyarország és a Németországi Szövetségi Köztársaság gazdasági-kereskedelmi kapcsolatai

Gazdasági-kereskedelmi kapcsolatok a rendszerváltozás előtt

A magyar–nyugatnémet kereskedelmi kapcsolatok rendszerváltozás előtti alakulását illetően figyelembe kell venni, hogy hazánkban a fejlett és a fejlődő országokba irányuló (ún. nem rubel elszámolású) kivitele döntő hányadát, a hazai termelői háttér által előállított termékek kivitelét mintegy kéttucatnyi szakosított külkereskedelmi vállalat (Chemolimpex, Hungarofruct, Hungarotex, Medimpex, Monimpex, Technoimpex, Terimpex, Transelektro, stb.), kisebb hányadát az önálló külkereskedelmi tevékenységre jogosult termelő vállalatok (pl. Lehel Hűtőgépgyár, Tungsram, Videoton) értékesítették. A Németországba kiszállított magyar termékek német vevők részére továbbításában kiemelt szerepet játszottak a magyar vállalatok ottani leányvállalatai (Berma – Düsseldorf, Hungaria – München, Eltrams – Schwelm, Interchemol – Frankfurt, Niederreuther – München, Pharmahaupt – Frankfurt, Tago – Stuttgart, Tungsram – Frankfurt, Waltham – München stb.)

A nyolcvanas évek közepétől kezdődően – részben a magyar gazdaság elavult, a szocialista tervgazdálkodásból adódó korlátainak feloldása szándékával – megjelentek az első, a külkereskedelmi tevékenység lassú liberalizálását jelentő jegyek. Ezek sorában meghatározó volt a külkereskedelmi tevékenységre szóló jogosultság kiterjesztése előbb egy-egy üzlet lebonyolítására szolgáló eseti jogok, majd az állandó külkereskedelmi jogosultság egyre szélesebb vállalati kör részére történő biztosítása formájában. E liberalizálás elsődleges célja a konvertibilis elszámolású külkereskedelmi forgalomban versenyképesen értékesíthető árualapok felkutatása és exportálása, illetve e

feltételeknek megfelelő árualapok előállítása, végső soron pedig az ország kereskedelmi mérlegének javítása volt.

A külkereskedelmi tevékenység liberalizálása mellett fokozatosan javultak a Magyarországra irányuló külföldi befektetési tevékenység feltételei. Külföldi érdekeltségű vállalat magyar többségi tulajdon melletti alapítására már egy 1972-ben hatályba lépett pénzügyminisztériumi rendelet lehetőséget biztosított. Két évvel később, 1974-ben, a német oldalon a magyarországi iparfejlődésben 1887 óta kiemelkedő szerepet játszó Siemens és magyar partnere, az Intercooperation Rt. megalapította a Sicontact Kft. elektronikai szolgáltató vállalatot. Emellett – az akkori Külkereskedelmi Minisztérium engedélyével – néhány német nagyvállalat (pl. BASF, Bayer, Hoechst, Thyssen) képviselői irodák formájában volt jelen a magyar piacon.

A nyolcvanas évek második felének sajátos együttműködési formája volt a Quelle csomagküldő szolgálat Magyarországra irányuló fogyasztási cikk kivitele, melynek ellentételeként a Hungarotex és hazai partnerei a behozatalt meghaladó értékben a német partner hálózatában történő értékesítés céljából különböző magyar termékeket szállítottak. A kétoldalú gazdasági kapcsolatok egyedülálló formája volt magyar építő- és szerelőipari munkások ún. vállalkozási szerződések formájában történő foglalkoztatása. A konstrukció keretében foglalkoztatott magyar munkavállalók létszáma függött részint a németországi igényektől (amely az újraegyesülést követő években néhány ezer fős létszámemelést jelentett), részint a konstrukció nemcsak Magyarországra, hanem térségünk más országaira is vonatkozott, és a rendelkezésre álló létszámkontingens nagysága az adott országok lélekszámával arányosan került megállapításra. Az 1989-ben megkötött munkaügyi megállapodás értelmében az adott létszámkeret erejéig az illetékes német munkaügyi hatóság az illetékes magyar partnere (kölni kereskedelmi kirendeltség, majd a Magyar Engedélyezési Hivatal) jóváhagyása alapján automatikusan kiadta a magyar munkavállalók szervezett formában történő foglalkoztatásához szükséges munkavállalási engedélyeket. E tevékenység feltételrendszere 2011, a szabad munkaerőáramlás lehetővé válása után teljes mértékben átalakult, liberalizálásra került.

A nyolcvanas évek közepétől kezdődően egyes német tartományok gazdasági kormányzatai és intézményei részéről egyre nagyobb érdeklődés kísérte a hazánkban végbemenő reformintézkedéseket és

az üzleti-együttműködési lehetőségek alakulását, változását. E tekintetben kiemelkedő szerepet játszott a budapesti ipari vásár alkalmából hazánkban tett, s egyre rendszeresebbé váló gazdasági miniszteri és államtitkári látogatások, (többek között Bajorországból, Brémából, Észak-Rajna-Vesztfáliából, Hessenből és Szászországból), valamint az egyes tartományok kamarai szervezetei és az akkori Magyar Gazdasági Kamara által közösen szervezett üzletember-találkozók. Az elmúlt évtizedekben hazánkban számos olyan német érdekeltségű vállalkozás alakult, melyek évtizedekkel ezelőtt a budapesti ipari vásár és/vagy a kamarák által tartott rendezvények során kezdtek el a magyarországi üzleti, együttműködési és befektetési lehetőségek fel-tárását.

A magyar gazdaság állami képviselőit, a szövetségi és a tartományi gazdasági kormányzatokhoz és intézményrendszerhez fűződő kapcsolati rendszere ápolását a kölni kereskedelmi kirendeltség és a Frankfurtban, Hamburgban és Münchenben működő kereskedelmi irodák („alkirendeltségek”) látták el, amely hálózat 1990. október 3., a német újraegyesülést követően kiegészült a bonni nagykövetség berlini hivatalával („Außenstelle”).

A gazdasági-kereskedelmi kapcsolatok keretei a rendszerváltozás éveiben

Magyarország legfontosabb árukereskedelmi partnere exportoldalon 1991-től, míg importoldalon 1989-től a Németországi Szövetségi Köztársaság. 1990-ben még a Szovjetunió volt a legfontosabb exportpiac 20,2%-os részesedéssel, míg az NSZK és NDK összesen 20%-ot ért el. Importoldalon 1988-ig volt a Szovjetunió a legfontosabb partner, amikor is 25,2%-os részesedéssel bírt, szemben az NSZK és NDK összesen 20,5%-os arányával. (Baló-Lipovecz, 1992) Ettől kezdve mind a mai napig toronymagasan Németország hazánk legfontosabb külkereskedelmi partnere.

A gazdasági kapcsolatok fejlődését a rendszerváltozás éveiben jelentősen támogatták a Magyarország és az Európai Közösségek közötti megállapodások [Kereskedelmi és Gazdasági Együttműködési Megállapodás (1988), Társulási („Európai”) Megállapodás (1991)], valamint a két ország közötti politikai-diplomáciai kapcsolatok. A

rendszerváltozást követő időszak kiemelkedő jelentőségű eseménye volt a magyar–német alapszerződés aláírása 1992-ben, melyet Antall József miniszterelnök, Helmut Kohl kancellár, Mádl Ferenc tárca nélküli miniszter és Hans Dietrich Genscher külügyminiszter látott el kézjegyével. A dokumentum – ahogy a magyar kormányfő fogalmazott – lezárt egy korszakot és újat nyitott a két ország kapcsolatában. A szerződés nemcsak kétoldalú, hanem európai dokumentum is, mivel az együttműködésnek európai kereteket adott. A rendszerváltozás körüli időszakban a német intézményi jelenlét fejlesztését szolgálta a Németországi Szövetségi Köztársaság budapesti nagykövetségén létrehozott kereskedelem-fejlesztési osztály (Handelsförderungsstelle), amelyet 1991 májusában a Német Gazdaság Képviseleti Irodája (Delegiertenbüro der Deutschen Wirtschaft), majd 1993. május 7-én 34 vállalat által a német kamarák külföldi hálózata (Auslandshandelskammern) részét képező és ma már, a 2024. évi adatok szerint 923 tagot számláló Német–Magyar Ipari és Kereskedelmi Kamara (DUIHK) megalapítása követett. (Megjegyezve, hogy a tartományi gazdasági, regionális fejlesztési és energetikai államminisztérium megbízásából, az „Invest in Bavaria” gazdaságfejlesztési ügynökséggel kötött partnerség alapján a DUIHK látja el a Bajor Szabadállam vállalkozásai hivatalos magyarországi képviseletét.)

A német szövetségi és egyes tartományi gazdasági kormányzatok az idő előrehaladtával, a magyarországi gazdasági reformfolyamat kiteljesedésével, majd a rendszerváltozás bekövetkeztével fokozódó érdeklődést tanúsítottak Magyarország, mint gazdasági-kereskedelmi partner, s mint befektetési telephely iránt. E tekintetben – a teljesség igénye nélkül – kiemelt szerepet játszott

- a magyar–nyugatnémet gazdasági-együttműködési vegyes bizottság 1987. márciusi müncheni, majd 1990. júniusai budapesti ülése,
- tartományi szinten – a Bajor Szabadállam 1989 májusában „Hagyomány és jövő” címmel az ipari együttműködés fejlesztését és a tartomány mint idegenforgalmi célország bemutatását szolgáló, a Budapest Kongresszusi Központban Max Streibl miniszterelnök által megnyitott rendezvénye,
- Magyarországnak az 1994. évi hannoveri ipari vásáron való díszvendégi részvétele,

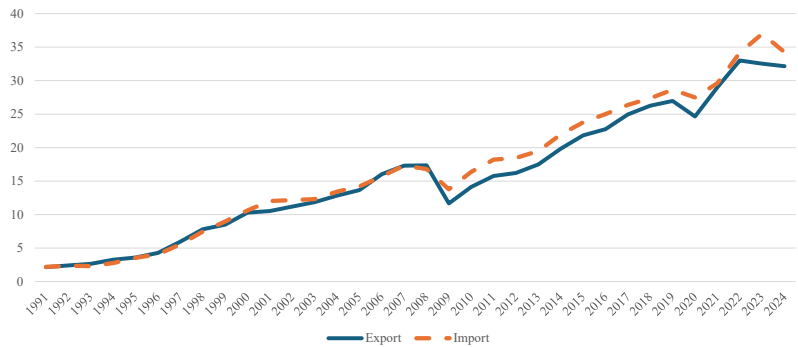
- a kétoldalú beruházásvédelmi megállapodás aláírása (1996. április 30.).

Az 1990-es évek második felében a magyar külgazdasági intézményrendszerben is változást következett be. Kormányzati döntés alapján 1997. július 1-jétől a gazdaságdiplomáciai tevékenység a diplomáciai képviselleteken működő külgazdasági attasék és az ITD-H kereskedelemfejlesztési és befektetési ügynökség által Berlinben, Frankfurtban és Münchenben fenntartott külgazdasági irodák között oszlott meg.

*A magyar–német áruforgalom alakulása
a rendszerváltozás/újraegyesülés után*

Németország évtizedek óta Magyarország legfontosabb gazdasági-kereskedelmi partnere úgy, hogy a német vállalatok mind a külkereskedelmi forgalomban, mind a külföldi működőtőke-befektetések tekintetében kiemelkedő szerepet játszanak. A 3. ábra 1991 és 2024 között német szemszögből mutatja a kétoldalú termékkereskedelem alakulását.

*3. ábra: Németország Magyarországgal folytatott termékkereskedelme
1991–2024 között (Mrd EUR)*

Forrás: Statistisches Bundesamt (2025c) alapján saját szerkesztés

A kétoldalú kereskedelem a válságévek (2008–2009, illetve 2020), továbbá 2024 kivételével folyamatos növekedést mutat. (A német export 2023-ban is csökkent.) Az 1991. évi értékek 2024-re mind export, mind import oldalon 15-szörösére nőttek. A vizsgált 34 éves időszak meghatározó részében a magyar félnek volt külkereskedelmi többlete (ez alól mindösszesen kilenc év képez kivételt: az 1992–1998 közötti időszak, valamint 2006 és 2008).

A Németországba irányuló magyar kivitel többségét a hazánkban megtelepedett német érdekeltségű vállalatok biztosítják; miközben – jöllehet különböző okokból, mint például a földrajzi közelségnél és kapcsolatok hagyományainál fogva Németország a magyar gazdaság természetes exportpiaca – a hazai tulajdonú közép- és kisvállalatok, mint önálló exportőrök a teljes áruforgalomban relatíve még mindig alárendelt szerepet játszanak.

Magyarország külkereskedelmének körülbelül egynegyedét németországi vállalatokkal bonyolítja, ami – a 2024. évi adatok szerint – a magyar exportban 25,1%-os, míg az importban 23%-os részarányt jelent. Hasonlóan erős vagy még erősebb Németország külkereskedelmi súlya más országok esetében is. Így Csehország esetében az export 32%, Ausztria esetében 29%, Lengyelország esetében 27%, míg Szlovákia és Románia esetében 21% kerül Németországba. Egy másféle megközelítésben – a magyar kivitelben Németország szerepe, részaránya (25,1%) pontosan megegyezik a következő öt legfontosabb exportpiac (Románia, Lengyelország, Olaszország, Szlovákia, Franciaország) együttes forgalmával, illetve részarányával. (DUIHK, 2025) Emellett megjegyezzük, hogy a magyar kivitel szempontjából legfontosabb német tartományba, azaz Bajorországba irányuló magyar kivitel értéke (2023-ban 12,9 milliárd euró, a Németországba irányuló magyar kivitel 35,0%-a) messze magasabb, mint Magyarország bármely más európai célországba irányuló kivitele értéke (a Romániába irányuló 2024. évi kivitel több mint másfélszerese).

A kétoldalú kereskedelem áruszerkezete két fejlett ország bilaterális külgazdasági kapcsolatrendszerének képét mutatja. A Szövetségi Statisztikai Hivatal és a Német Gazdaság Keleti Bizottsága szerint (Ost-Ausschuss der deutschen Wirtschaft, 2025) 2024-ben a Németországba irányuló magyar kivitelben

- a villamosipari termékek részaránya elérte a 24,5%-ot,
- a gépek, berendezések részaránya a 18%-ot,

- a közúti járművek és alkatrészeik részaránya a 15,7%-ot, míg
- az elektronikai termékeké a 9,9%-ot.

Németország Magyarországra irányuló kivitelében

- a gépek, berendezések részaránya 17,2%-ot,
- a közúti járművek és alkatrészek részaránya a 12,6%-ot,
- a villamosipari termékeké a 11,6%-ot, míg
- az elektronikai termékeké a 9,7%-ot.

Ez a szerkezet is arra enged következtetni, hogy a kétoldalú kereskedelem jelentős része ágazaton belüli kereskedelem, sőt kiemelkedő a vállalatcsoporton belüli kereskedelem aránya. Számos német tulajdonú magyarországi vállalat, így például az Audi Hungaria Zrt., a Mercedes-Benz Manufacturing Hungary Kft., a Robert Bosch Elektronika Kft. Magyarország legnagyobb árbevételű cégei, legjelentősebb exportőr vállalkozásai közé tartoznak, a termékek jelentős részét Magyarországról a német anyavállalathoz fuvarozzák és onnan jutnak el a világ minden pontjára. (A legnagyobb hozzáadott értéket termelő magyarországi cégek 2024. évi rangsorában az Audi Hungaria Zrt. a 4., a Mercedes-Benz Manufacturing Hungary Kft. a 17., míg a Robert Bosch Elektronika Kft. a 23. helyezést érte el. Fontos azonban hozzátenni, hogy a hozzáadott érték ezeknél a vállalkozásoknál az árbevétel 15,8%-át, illetve 15%-át érte el.) (HVG, 2025)

A magyar–német áruforgalomban – részben a földrajzi közelségnél, részben az adott tartományok gazdasági fejlettségénél és a német gazdaságban elfoglalt helyénél fogva – a legfontosabb tartományok Bajorország és Baden-Württemberg. A 3. és 4. helyen Észak-Rajna-Vesztfália és Alsó-Szászország található. A két délnémet tartománynak a Németországba irányuló teljes magyar kivitelben elért részaránya 2023-ban elérte az 55%-ot, ezen belül a Bajorországba irányuló kivitel értéke – értelemszerűen Németországot nem számítva – a bármely más exportpiacra irányuló export értékét meghaladta.

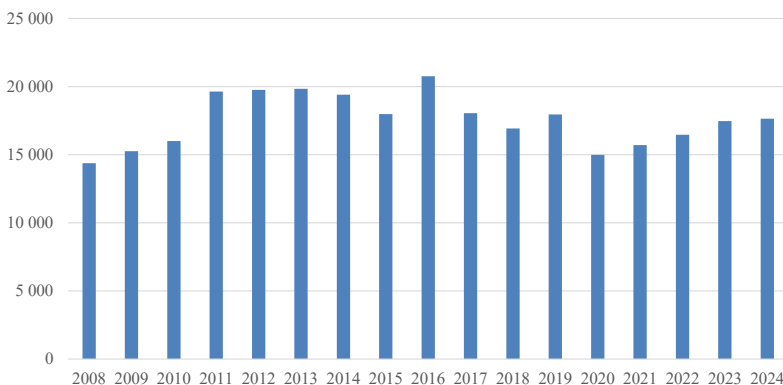
A termékkereskedelem mellett a szolgáltatáskülkereskedelemben is Németország hazánk legfontosabb partnere. 2024-ben a Németországba irányuló magyar szolgáltatásexport 7,6 Mrd eurót, míg az import 5,2 Mrd eurót ért el, ami 21,1%-os, illetve 20,7%-os részesedést jelentett. (KSH, 2025) Németország szemszögéből vizsgálva a német szolgáltatásexport terén Magyarország részesedése 1,2%-os, míg importoldalon 1,5%-os. (Deutsche Bundesbank, 2025) Mindez alacsonyabb, mint a termékkülkereskedelem esetében mért részesedés.

A 2000-es években változás történt a magyar külgazdasági intézményrendszerben is, ami a kétoldalú kapcsolatrendszert is érintette. A külgazdasági irodák a gazdasági minisztérium felügyelete alatt 2005-ben betagozódtak a berlini nagykövetségbe, valamint a Düsseldorfban, Münchenben és Stuttgartban működő főkonzulátusokba, majd 2014-ben bekövetkezett a teljes mértékű integráció, a gazdaság-diplomáciai tevékenységnek a Külgazdasági és Külügyminisztérium alá való betagozódása. Egyes nagyvárosokban – Bremerhaven, Drezda, Erfurt, Frankfurt, Hamburg, Nürnberg, Schwerin – a rendszer-változtatást és a német újraegyesülést követően felkért tiszteletbeli konzulok segítik a magyar gazdaság németországi kapcsolati rendszerének fejlesztését.

Német közvetlen működőtőke-befektetések Magyarországon

A németországi vállalatok a legnagyobb tőkebefektetők Magyarországon. A befektetett állomány évről évre új beruházásoknak, valamint felvásárlásoknak köszönhetően kisebb mértékben változik (4. ábra).

4. ábra: Német működő tőkeállomány Magyarországon (M EUR)

Forrás: MNB (2025a)

A befektetett tőkeállomány 2024-ben 17,6 Mrd eurót ért el. Fontos hozzátenni, hogy az új beruházásokban jelentős szerepe van a Magyarországon jelen lévő vállalatok profitja újrabefektetésének. A 4. ábra által szemléltetett időintervallumban (a 2015. év kivételével) a befektetett állomány tekintetében Németország állt ugyan az első helyen, de amíg 2008-ban 22,9%-os, 2016-ban 27,2%-os részesedéssel, addig 2024-ben mindösszesen 16,1%-kal. Eközben 2019 és 2024 között az ázsiai országokból érkezett beruházásállomány több mint háromszorosára, 4,3 Mrd euróról 13,8 Mrd euróra bővült. A végső befektető szerinti állomány tekintetében ugyanakkor Németország 21,3 Mrd eurós értékkel a második helyen lévő Ausztriát több mint 10 Mrd euróval toronymagasan megelőzi. (MNB 2025b) Az árukereskedelemhez hasonlóan a tőkebefektetések esetében is megfigyelhető a regionalitás: a legtöbb tőkebefektetés Bajorországból és Baden-Württembergből érkezett.

A 2023. évben a több mint 2200 német vállalat Magyarországon mintegy 235 ezer alkalmazottat foglalkoztatott, számuk 2010 óta 55%-kal nőtt. Így ma a magyar vállalati szektorban minden 14. alkalmazott valamely német érdekeltségű vállalatnál dolgozik. Ezen vállalatok éves árbevétele 2023-ban elérte a 68 Mrd eurót, ami 14,1%-os részesedést jelentett, a hozzáadott érték 12,7 Mrd euró (11,4%-os részesedés) volt. (DUIHK, 2025)

Összegzés, következtetések

A 84 millió lakosú Németországi Szövetségi Köztársaság a világ harmadik legnagyobb gazdasága, harmadik legnagyobb termék- és nyersanyag- és szolgáltatás-exportőre. A visegrádi országcsoport-hoz tartozó országok Németország kiemelten fontos partnerei. Az árukereskedelemben 2024-ben Lengyelország mind az export, mind az import tekintetében a 4., Csehország az export tekintetében a 7., az import tekintetében a 12., Magyarország pedig mind az export, mind az import tekintetében a 13. helyet foglalta el a német gazdaság partnerországainak sorában. A visegrádi országok jelentősége meghaladta az Amerikai Egyesült Államok vagy Kína fontosságát a német termékkereskedelemben.

Magyarország legfontosabb árukereskedelmi partnere exportoldalon 1991-től, míg importoldalon 1989-től a Németországi Szövetségi Köztársaság. A kétoldalú kereskedelem 1991 és 2024 között a válságévek (2008–2009, illetve 2020), továbbá 2024 kivételével folyamatos növekedést mutat. Az 1991. évi értékek 2024-re mind export, mind import oldalon 15-szörösére nőttek. A termékkereskedelem mellett a szolgáltatáskülkereskedelemben is Németország hazánk legfontosabb partnere, exportoldalon 21,1%-os, míg importoldalon 20,7%-os részesedéssel. Németország ugyan 2024-ben az első helyen állt Magyarország legnagyobb közvetlen külföldi tőkebefektetői között a tőkeállomány tekintetében (a végső befektető szerinti statisztikák alapján is), ugyanakkor az utóbbi években a német részesedés csökkent. Mindezek alapján megállapítható, hogy a magyar gazdaság jelentős mértékben függ a német gazdaság dinamizmusától. Ez a függőség kölcsönös, de aszimmetrikus. A gazdasági kapcsolatrendszer szorosságát a következő években alapvetően a német gazdaságnak a szövetségi kormány által célul kitűzött élénkítése, a német exportlehetőségek kilátásai, valamint a Magyarországon az utóbbi években letelepedett ázsiai vállalkozások németországi megrendelése is befolyásolhatják.

Irodalomjegyzék

- IMF (2025). World Economic Outlook. April. <https://www.imf.org/en/publications/weo/issues/2025/04/22/world-economic-outlook-april-2025> [2025. 11. 12.]
- Statistisches Bundesamt (2025a). 35 Jahre Deutsche Einheit. Zahlen zum vereinten Deutschland. https://www.destatis.de/DE/Themen/Querschnitt/35-Jahre-Deutsche-Einheit/_inhalt.html#1428232 [2025. 11. 18.]
- WTO (2025). Global Trade Outlook and Statistics. https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/trade_outlook25_e.htm [2025. 11. 16.]
- Statistisches Bundesamt (2025b). Außenhandel. <https://www.destatis.de/DE/Themen/Wirtschaft/Aussenhandel/Tabellen/rangfolge-handelspartner.html> [2025. 11. 16.]

- Baló-Lipovecz (1992). Tények könyve. Magyar és nemzetközi almanach 92. Ráció Kiadó Kft. Debrecen. Statistisches Bundesamt (2025c). Aus- und Einfuhr (Außenhandel): Deutschland, Jahre, Länder. [2025. 11. 16.]
- DUIHK (2025). Konjunktúrafelmérés 2025. ősz. <https://www.ahk-ungarn.hu/hu/download-center/felmeresek/konjunkturajelentes> [2025. 11. 25.]
- Ost-Ausschuss der deutschen Wirtschaft (2025). Ungarn. <https://www.ost-ausschuss.de/de/laender/ungarn> [2025. 11. 25.]
- HVG (2025): A maguk erejéből. 2025. november 6. 74–76. o.
- KSH (2025). Magyarország legfontosabb partnerei a szolgáltatás-küls kereskedelemben forint- és euróadatok alapján. https://www.ksh.hu/stadat_files/kkr/hu/kkr0024.html [2025. 11. 25.]
- Deutsche Bundesbank (2025). Warenhandel und Dienstleistungen der Bundesrepublik Deutschland mit dem Ausland. [aussenhandel-und-dienstleistungen-der-bundesrepublik-data.xlsx](#) [2025. 11. 25.]
- MNB (2025a): Közvetlentőke-befektetések Magyarországon (nettó tartozás) állomány országbontásban (Millió euro). [AifdiStockExcelSpeEurHu.xlsx](#) [2025. 12. 02.]
- MNB (2025b): Közvetlentőke-befektetések Magyarországon nettó tartozás állomány SCV-k nélkül, a végső befektető országa szerinti bontásban (Millió euro). [VegsoBefektetoEurHu.xlsx](#) [2025. 12. 02.]

A német(bajor)–magyar civil kapcsolatok

Csordás Ferenc Károly

Absztrakt

A tanulmány a magyar–német, ezen belül kiemelten a magyar–bajor civil kapcsolatok történeti alakulását vizsgálja a 19. századtól napjainkig. Elemzésének középpontjában azok a nem állami, civil együttműködési formák állnak – egyesületek, egyházi és oktatási intézmények, tudományos és kulturális hálózatok –, amelyek a politikai rendszerek változásaitól függetlenül is képesek voltak hosszabb távon fennmaradni. A tanulmány történeti és intézményi megközelítést alkalmaz, bemutatva az Osztrák–Magyar Monarchia korának kulturális és oktatási alapjait, a két világháború közötti politizálódás és törések hatásait, valamint a hidegháborús megosztottság ellenére fennmaradó civil folytonosságot. Külön hangsúlyt kap a rendszerváltást követő időszak, amikor a civil kapcsolatok – különösen a magyar–bajor viszonylatban – robbanásszerűen bővültek, és intézményesült formákat öltöttek. A tanulmány részletesen elemzi az egyetemi és tudományos együttműködések szerepét, valamint a Magyar–Bajor Baráti Társaság közvetítő funkcióját. A záró fejezetek a magyar–német civil kapcsolatok lehetséges jövőjét vizsgálják, kiemelve a depolitizált civil tér, a generációváltás és a tudásalapú együttműködések jelentőségét a 21. században.

Kulcsszavak: magyar–német civil kapcsolatok, magyar–bajor együttműködés, civil társadalom

Abstract

This study examines the historical development of Hungarian–German civil relations, with a particular focus on Hungarian–Bavarian cooperation, from the 19. century to the present day. The analysis concentrates on non-state, civil forms of interaction – associations,

ecclesiastical and educational institutions, academic and cultural networks – that have demonstrated long-term continuity despite changing political circumstances. Employing a historical and institutional approach, the study outlines the cultural and educational foundations of civil relations during the period of the Austro-Hungarian Monarchy, the processes of politicisation and disruption between the two World Wars, and the persistence of civil connections during the Cold War despite political division. Special emphasis is placed on the post-1989 period, when civil relations – particularly in the Hungarian–Bavarian context – expanded rapidly and became increasingly institutionalised. The study provides a detailed analysis of university and academic cooperation as well as the mediating role of the Hungarian–Bavarian Friendship Association. In its concluding sections, the paper explores possible future trajectories of Hungarian–German civil relations, highlighting the growing importance of a depoliticised civil sphere, generational change, and knowledge-based cooperation in the 21. century.

Keywords: Hungarian–German civil relations, Hungarian–Bavarian cooperation, civil society

Bevezetés

A magyar–német, ezen belül is a magyar–bajor kapcsolatok több, mint ezeréves múltra tekintenek vissza, és az évszázadok során intenzív, hullámvölgyekkel és gyümölcsöző időszakokkal tarkított viszonyrendszer alakult ki. A magyar–német kapcsolatok Európa egyik legrégebbi, legösszetettebb és leginkább rétegzett kétoldalú viszonyrendszerét alkotják. A történeti együttélés, a kulturális kölcsönhatások és a gazdasági kapcsolatok mellett azonban egy olyan dimenzió is végigkíséri e kapcsolat alakulását, amely sok esetben kevésbé látványos, mégis hosszú távon meghatározó jelentőségű: a civil, azaz nem állami együttműködések rendszere. Ezek a kapcsolatok jellemzően nem vagy nem teljesen államközi döntések eredményeként jöttek létre, hanem gyakran alulról szerveződő kezdeményezések, személyes hálózatok, egyesületek, egyházi közösségek, oktatási és tudományos intézmények együttműködései révén.

A tanulmány célja a magyar–német, ezen belül kiemelten a magyar–bajor civil kapcsolatok alakulásának bemutatása, különösen a 19. századtól napjainkig. Vizsgálódásunk középpontjában azok a civil, kulturális, oktatási és tudományos kapcsolatok állnak, amelyek a politikai rendszerek változásaitól függetlenül hosszabb időtávon fennmaradtak, és jellemzően stabilizáló, közvetítő szerepet töltek be a két társadalom tagjai és szervezetei között. Külön figyelmet kapnak a rendszerváltás utáni egyetemi és tudományos együttműködések, valamint Bajorország sajátos szerepe ebben a kapcsolatrendszerben.

Kulturális és oktatási alapok a monarchia idején (1800–1918)

A 19. században a Habsburg Birodalom keretei között Magyarország és a német területek (1871-től a Német Birodalom) szoros politikai és kulturális kapcsolatban álltak. E hivatalos – és természetesnek tekinthető – kötelék mellett azonban kiépült és virágzott a magyar–német civil és kulturális együttműködés is.

A német nyelv és kultúra hatása meghatározó volt Magyarországon: a protestáns iskolákban és evangélikus egyházakban jellemzően német nyelvű oktatás folyt, a magyarországi német kisebbségek (erdélyi szászok, dunai svábok stb.) pedig fontos közvetítői voltak a német kultúrának. A korszakban Pest-Buda polgárságának jelentős része német anyanyelvű volt. Pest város lakossága például hosszú ideig többségében német etnikumú volt a 19. század folyamán. Számos német származású, de magát magyarnak tartó híresség járult hozzá a magyar közülethez; elég Liszt Ferencre vagy Semmelweis Ignácra gondolnunk, akik német anyanyelvű családból származtak, mégis a magyar nemzet nagyjaivá váltak. Mindez jelzi, hogy a két nép együtélése erős kulturális szimbiózist eredményezett. (Katus, 2012; Romics, 2010)

A korszak társadalmi kapcsolatainak sokszor a felekezeti és oktatási intézmények keretein belül fejlődtek. A magyar evangélikus és református egyház erős szálakkal kötődött a német nyelvterülethez; teológusai, lelkészeik gyakran német egyetemeken tanultak. A 19. század elejének jeles evangélikus értelmiségije, Glatz Jakab – szepesi szász származású tanár – például a felvilágosodás eszméit német

egyetemen ismerte meg és szívta magába, és hazatérve e tapasztalatok birtokában igyekezett hazája felemelkedését szolgálni. Hasonló utat járt be Báró Eötvös József is, aki németországi tanulmányai nyomán európai műveltséggel felvértezve lett a magyar reformkor és a kiegyezés utáni oktatási reformok egyik vezető szereplője. A német filozófiai eszmék, különösen Kant és Hegel idealizmusa, valamint Herder nemzet- és kultúrafelfogása mély hatást gyakoroltak a magyar értelmiségre és irodalomra. A német eszmék megismerése közvetett módon formálta a magyar nemzeti gondolatot is: Johann Gottfried Herder jóslata a magyar nyelv kihalásáról például – bár baljósznak szánt kritika volt – ösztönzőleg hatott a magyar nyelvújításra és nemzeti ébredésre. (Katus, 2012; Fazekas, 1993)

Összességében az Osztrák–Magyar Monarchia idején a német és magyar civil kapcsolatok a kulturális párhuzamosság jegyében fejlődtek. Az egyházi és oktatási intézmények, a diákcsera-programok első csírái, valamint a német kisebbségek önszerveződése (például német nyelvű sajtó és egyesületek) alapozták meg a későbbi intézményesült civil együttműködéseket. Fontos kiemelni, hogy ebben az időszakban a hungarus-tudat – az a felfogás, miszerint a Magyar Királyság minden polgára, nyelvtől függetlenül, a nemzet része – lehetővé tette, hogy a magyarországi németiség jelentős része lojális és egyenrangú része legyen a magyar társadalomnak. Így a magyar–német civil kapcsolatok alapjai a közös birodalmi keretek között, a közös kulturális referencia pontok és a személyes kapcsolatok révén szilárdultak meg.

Politizálódás és törések a két világháború között (1919–1945)

Az első világháború és a Monarchia bukása után a magyar–német viszony új, feszültebb keretek közé került. A két világháború közötti időszakban a Horthy-korszak Magyarország 1930-as évek második felétől fokozatosan közeledett a náci Németországhoz, ami a civil kapcsolatokra is kihatott. Az 1930-as évek végén a német befolyás erősödése együtt járt a független civil szféra beszűkülésével. A német kisebbségi szervezetek állami-politikai irányítás alá kerültek: 1938 végén az Imrédy-kormány engedélyezte a Magyarországi Németek Nép szövetsége (Volksbund der Deutschen in Ungarn) működését. Ez a szervezet a magyarországi németiséget a nemzetiszocialista ideo-

lógia szolgálatába állította, Hitler hídfőjeként funkcionálva a Kárpát-medencében. A Volksbund kezdetben kulturális egyesületnek tűnt, de a náci hatalomátvétel után radikalizálódott, és a német kisebbség lojalitását Németország felé terelte. Ennek nyomán a korábbi sokszínű német kisebbségi civil élet (dalárdák, klubok, sajtó) egyre inkább a náci propaganda ellenőrzése alá került. (Pók–Romsics, 2017)

A második világháború éveiben a civil kapcsolatok a háborús viszonyoknak megfelelően átalakultak. A második világháború éveiben számos magyar értelmiségi – elsősorban zsidó származású vagy politikailag veszélyeztetett személyek – kényszerült menekülésre, és közülük többen éppen a Német Birodalom¹⁰ területére, illetve annak politikai vagy katonai fennhatósága alá tartozó közép-európai térségekbe jutottak el. Például nem egy esetben német és osztrák kolostorokban találtak menedéket Magyarországról érkező üldözöttek, vagy a Pannonhalmi Főapátság német kapcsolatai révén próbáltak menteni életüket. A vészkorszakban a humanitárius civil összefogásnak is akadtak példái: Carl Lutz svájci alkonzul és más semleges országok diplomatái német egyházi kapcsolatrendszerüket is felhasználva mentettek meg több ezer magyar zsidót. Emellett a magyarországi evangélikus egyház egyes szereplői (például Ordass Lajos püspök) – a német evangélikus testvéregyházak hallgatólagos támogatását élvezve – igyekeztek védelmet nyújtani az üldözötteknek. A háború vége felé a magyar–német civil kapcsolatok már szinte teljesen alárendelődtek a háborús logikának. Emellett viszont megjelentek a kritikus hangok is: Kardos László, a magyar szellemi élet egyik kiválósága, kritikusan elemezte a magyar–német kapcsolatok torzulását, felhívva a figyelmet arra, hogy a valódi kulturális és tudományos együttműködést miként nyomja el a totalitárius ideológia. A korszak végére tragikus fordulat következett: 1945-ben, a náci Németország összeomlásakor, Magyarországon a német kisebbség kollektív bűnbakká vált, ami több száz ezer magyarországi német kitelepítéséhez vezetett 1946–1947-ben. Ez a kényszerű népességmozgás évtizedekre megtörte a magyarországi németiség természetes közösségi életét, és új helyzetet teremtett a két nép civil kapcsolatainak történetében.

10 A Német Birodalom hivatalos elnevezése 1943 és 1945 között Nagynémet Birodalom volt.

Hidegháborús megosztottság és civil folytonosság (1945–1989)

A második világháborút követően a magyar–német civil kapcsolatok a hidegháborús megosztottság keretei között működtek tovább. Magyarország a hidegháborús politikai helyzetnek megfelelően hivatalosan a Német Demokratikus Köztársasággal ápolt szoros kapcsolatokat, miközben a Nyugat-Németország felé irányuló együttműködések elsősorban informális, emigrációs, egyházi és egyéb kulturális csatornákon keresztül valósultak meg.

Az 1956-os forradalom leverését követően Nyugat-Németországba érkező magyar emigráció aktív közösségi és kulturális életet szervezett. Ezek a közösségek nemcsak a magyar identitás megőrzését szolgálták, hanem hosszú távon hídszerepet tölthettek be a magyarországi és a nyugat-európai civil szféra között. Emigráns egyesületek, sajtótermékek, kulturális rendezvények járultak hozzá ahhoz, hogy a magyar–német kapcsolatok civil dimenziója a politikai korlátok ellenére is fennmaradjon. (Hildermeier, 2007)

Természetesen a magyar–keletnémet civil kapcsolatok is fejlődésnek indultak, ezek jellemzően a testvérvárosi és ifjúsági csereprogramok révén formális keretek között zajlottak, ugyanakkor az 1980-as évek végére egyre inkább szerepet kaptak az informális emberi kapcsolatok is. A korszak szimbolikus záróeseménye az 1989-es páneurópai piknik volt, amely civil kezdeményezésként járult hozzá a német újraegyesítés folyamatához, és a magyar–német kapcsolatok egyik legfontosabb bizalmi pillanatává vált.

Rendszerváltás és a civil kapcsolatok robbanásszerű bővülése (1990–2000)

A magyarországi rendszerváltás és Németország újraegyesítése új korszakot nyitott a magyar–német civil kapcsolatok történetében. A kilencvenes években Németország – különösen Bajorország – aktív szerepet vállalt a magyar demokratikus és társadalmi átmenet támogatásában. Kulturális intézetek, civil szervezetek, önkormányzatok és oktatási intézmények széles hálózata épült ki, amely a kapcsolatok gyors bővüléséhez vezetett.

Ebben az időszakban robbanásszerűen megnőtt a testvérvárosi

és testvériskolai kapcsolatok száma. Ezek a kezdeményezések a mindennapi társadalmi szinten teremtettek tartós együttműködéseket, és valódi civil diplomáciaiként működtek. A közös kulturális rendezvények, diákcserék, önkormányzati tapasztalatcserék hozzájárultak a kölcsönös bizalom kialakulásához és a kapcsolatok építéséhez. Számos bajor háttérű Magyarországon tevékenykedő vállalat támogatta anyagilag is a civil kezdeményezéseket. (Horváth, 2006)

Ekkor, 1993-ban megalakult a Magyar–Bajor Baráti Társaság is, mely célja a történelmi tradíciók alapján a kulturális, gazdasági, karitatív, tudományos, politikai és nem utolsósorban a két nép közötti civil kapcsolatok elősegítése. A szervezetet Antall József, a rendszerváltás miniszterelnöke és Katona Tamás államtitkár, történész-professzor kezdeményezésére alapították, melyet bajor vállalatok is támogattak – a szervezet ma is számos ilyen vállalatot tudhat tagjai körében. A Társaság civil tagjai többek között közgazdászok, diplomaták, mérnökök, zeneművészek, illetve korábban diplomáciai területen dolgozó szakemberek. A Társaság bajor partnerszervezete, a Bayerisch–Ungarisches Forum, melyet 1994-ben Elisabeth Schosser, München tartományi főváros képviselőasszonya és Max Streibl, a Bajor Szabadállam akkori miniszterelnöke kezdeményezésére jegyezték be Bajorországban. A két szervezet ma is aktívan működik és szoros partneri kapcsolatot ápol.

Egyetemi és tudományos civil kapcsolatok, a magyar–bajor fókusz (1990–2010)

A rendszerváltást követően a magyar–bajor civil kapcsolatok egyik legstabilabb és legproduktívabb pillérévé az egyetemi és tudományos együttműködések váltak. Ezek az együttműködések nem csupán formális intézményközi megállapodásokban jelentek meg, hanem döntően személyes szakmai hálózatokra, tanszéki kapcsolatokra és hosszú távon fennmaradó oktatói együttműködésekre épültek.

A kilencvenes években a magyar felsőoktatás nemzetközi reintegrációja szempontjából kulcsszerepet játszottak a német, különösen a bajor egyetemekkel kialakított kapcsolatok. A magyar oldalon meghatározó partnerintézmények voltak az Eötvös Loránd Tudományegyetem, a Pécsi Tudományegyetem, a Szegedi Tudományegyetem és

a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem. Bajor részről a müncheni Ludwig-Maximilians-Universität, a Technische Universität München, a Regensburgi Egyetem és az Erlangen–Nürnbergi Egyetem játszottak központi szerepet. Az együttműködések elsősorban a bölcsészettudományok, jogtudomány, mérnöki és természettudományos területek köré szerveződtek, de idővel megjelentek a közös interdiszciplináris kutatási projektek is.

Az együttműködések fő formái közé tartoztak a kölcsönös vendéglőadások, a hallgatói és oktatói mobilitási programok, a közös tantervfejlesztések, valamint a bilaterális vagy multilaterális kutatási projektek. Ezek a kapcsolatok nem egyszer rövid távú ösztöndíjprogramokból indultak ki, majd tartós intézményi együttműködéseké fejlődtek. A személyes bizalom és a szakmai reputáció ebben a folyamatban kulcsszerepet játszott, ugyanakkor némi ad-hoc jelleget kölcsönözött ezeknek a folyamatoknak.

Az egyetemi együttműködések civil jellege abban is megmutatkozott, hogy főleg az együttműködések kezdeti szakaszaiban gyakran függetlenek maradtak az aktuális politikai prioritásoktól és finanszírozási ciklusoktól. Számos tanszéki kapcsolat akkor is fennmaradt, amikor az állami támogatások csökkentek vagy a nemzetközi programok átalakultak. Ez a stabilitás különösen fontos volt a kilencvenes évek végén és a kétezres évek elején, amikor a magyar felsőoktatás strukturális átalakuláson ment keresztül.

Átalakulások, új kihívások és folytonosság (2010-től napjainkig)

A 2010 utáni időszakban a magyar–német, illetve magyar–bajor civil kapcsolatok működési környezete érzékelhetően átalakult. A civil szférát érintő jogi, finanszírozási és politikai változások mind Magyarországon, mind Németországban új kihívásokat teremtettek, ugyanakkor nem jelentette a már meglévő kapcsolathálózatok automatikus megszűnését. A hangsúly fokozatosan a projektalapú, tematikus és szakmai együttműködésekre helyeződött át, miközben csökkent a klasszikus, nagy létszámú és hosszú távú intézményi partnerségek száma. Az egyetemi és tudományos kapcsolatok ebben az időszakban is fennmaradtak, bár formájuk részben átalakult. A korábbi, hosszabb távú oktatói mobilitásokat és többéves együttmű-

ködési megállapodásokat egyre inkább rövidebb kutatási projektek, tematikus konferenciák, közös publikációk és intenzív programok váltották fel. A digitális oktatás és a nemzetközi kutatási hálózatok fejlődése új lehetőségeket nyitott meg, ugyanakkor a személyes jelenlét alapuló kapcsolatok szerepe továbbra is meghatározó maradt.

Ezzel párhuzamosan felértékelődött a diaszpóraszervezetek szerepe. A Németországban élő magyar közösségek kulturális, oktatási és identitásmegőrző kezdeményezései új civil csatornákat hoztak létre, amelyek részben függetlenek az állami intézményrendszertől. A magyarországi német kisebbség önkormányzatai, egyesületei és ifjúsági szervezetei szintén aktív szerepet vállalnak a bajor és német partnerekkel való kapcsolattartásban, erősítve a többirányú civil együttműködéseket.

A fenti civil együttműködések fejlődése az idő során nem volt folyamatos, hanem jellemzően az aktuális társadalmi és politikai környezetnek és körülményeknek alkalmazkodtak. A kapcsolatok fennmaradása és alakulása a tapasztalatok alapján a jövőben is attól függ, hogy autonómiájukat megőrizve miként képesek reagálni a korszakok társadalmi, technológiai és politikai változásaira.

A depolitizált civil tér felértékelődése

A magyar–német államközi viszonyokat időről időre hullámhegyek és völgyek jellemzik, melyek tovább növelik a nem kormányzati, nem pártpolitikai csatornák jelentőségét. A civil szervezetek olyan kommunikációs tereket biztosítanak, melyek e diplomáciai hullámzásokra kevésbé érzékenyek. Ilyen értelemben a civil kapcsolatok stabilizáló funkciót tölthetnek be: nem helyettesítik az államközi diplomáciát, de csökkentik annak kizárólagosságát, növelik a kommunikációs lehetőségeket. Az olyan szervezetek, mint a Magyar–Bajor Baráti Társaság a jövőben is közvetítő szerepet játszhatnak a társadalmi és szakmai párbeszéd fenntartásában. (Rixer, 2014a; Beck, 1997)

A digitalizáció alapvetően átalakította életünk minden területét, így a civil kapcsolatok kapcsolattartási formáit is. Bár a digitalizáció a földrajzi távolságok által jelentett kihívásokat enyhíti, a személyes jelenlét alapuló bizalom továbbra is elengedhetetlen, s a jövőben is kulcsfontosságú marad. A magyar–német civil kapcsolatok jövője

várhatóan hibrid formában működik majd: digitális eszközökkel támogatva, de továbbra is személyes találkozásokra építve.

A civil szervezetek egyik legnagyobb kihívása a generációváltás, mely már ma is érzékelhető. A rendszerváltás idején aktív szereplők fokozatosan háttérbe szorulnak, miközben a fiatalabb generációk számára a történeti tapasztalatok már kevésbé személyesek, ezáltal kevésbé ismertek, így a civil szférában kevesebb a kapcsolódási pont.

A magyar–német civil kapcsolatok jövője a minőségi alkalmazkodásban rejlik. Azok a kapcsolatok maradhatnak életképesek, amelyek képesek egyszerre megőrizni autonómiájukat, reagálni a változó környezetre, új értelmezési keretet adni a magyar–német együttműködésnek a 21. században is, valamint nem kizárólag múltorientált identitásra építenek. A jövőben a civil kapcsolatok területén továbbra is húzóerő marad az egyetemi és tudományos együttműködések rendszere.

Irodalomjegyzék

- Katus László (2012). *A modern Magyarország születése*. Pécs: Kronosz Kiadó.
- Romsics Ignác (2010). *Magyarország története a XX. században*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Fazekas Tiborc (1993). *A német–magyar kapcsolatok szerepe a magyar nyelvtudomány kialakulásában (16–18. század)*. In: *Hungarológiai Kongresszusok. Régi és új peregrináció. Magyarok külföldön, külföldiek Magyarországon III*. Budapest–Szeged: Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság – Scriptum Kft., Magyar nyelvészek külföldön – külföldiek Magyarországon, III.
- Pók Attila – Romsics Gergely (szerk.) (2017). *Magyarország és Németország kapcsolatai a 20. században*. Budapest: MTA BTK Történettudományi Intézet.
- Hildermeier, Manfred (2007). *Geschichte Osteuropas*. München: C. H. Beck.
- Horváth Gyula (szerk.) (2006). *Régiók Európában – regionalizmus és együttműködés*. Pécs: MTA RKK.

- Rixer Ádám (2014a). A civil társadalom Magyarországon. Budapest: Dialóg Campus Kiadó.
- Beck, Ulrich (1997). Was ist Globalisierung? Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Bárdi Nándor (2013). Tény és való – Kisebbség, politika, tudomány. Pozsony–Budapest: Kalligram Kiadó.
- Kocka, Jürgen (2001). Zivilgesellschaft in historischer Perspektive. Berlin: Wissenschaftszentrum Berlin.
- Lakatos Zsanett (2006–2007). Német-Magyar Országismereti Tandem Regensburgban – Kapocs Nyugat- és Kelet-Európa között. https://www.uni-regensburg.de/assets/europaeum/berichte/un-garn_tandem_hu_230208.pdf. (Letöltés ideje: 2026. 01. 14.)
- Magyar–Bajor Baráti Társaság (n.d.). Honlap. <https://www.mbbt.org.hu/>. (Letöltés ideje: 2026. 01. 14.)
- Mikecz Dániel (2023). Civil Society, Social Movements and Political Participation in Hungary. ResearchGate. https://www.researchgate.net/publication/366344239_Civil_Society_Social_Movements_and_Political_Participation_in_Hungary. (Letöltés ideje: 2026. 01. 14.)
- Rixer Ádám (2014b). Civil Society in Hungary. MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont. <https://www.real.mtak.hu/28407/1/Civil%20Society%20in%20Hungary%20Rixer.pdf>. (Letöltés ideje: 2026. 01. 14.)
- Scharnagl, Wilfried (2018). Bayern – Geschichte eines politischen Kulturraums. München: Pustet Verlag.
- Schwarz, Hans-Peter (1994): Die Zentralmacht Europas: Deutschlands Rückkehr auf die Weltbühne. Berlin: Siedler Verlag.
- Varga Gábor (2003). Ungarn und das Reich vom 10. bis zum 13. Jahrhundert. Das Herrscherhaus der Árpáden zwischen Anlehnung und Emanzipation. München: Verlag Ungarisches Institut.
- Wirsching, Andreas (2015). Der Preis der Freiheit: Geschichte Europas in unserer Zeit. München: C.H. Beck.

Publikálás a Business & Diplomacy Review folyóiratban

A folyóirat az alábbi témákhoz kapcsolódó kéziratokat fogad be lektorálásra:

- gazdaság,
- kereskedelem,
- pénzügyek,
- nemzetközi kapcsolatok,
- diplomácia,
- nemzetközi kommunikáció
- társadalomtudományok;
- közgazdasági tudományok.

A tanulmány absztraktja minden esetben angol nyelvű. A tanulmány magyar vagy angol nyelvű, amelynek terjedelme 30 000–40 000 leütés (az absztrakttal együtt).

A kéziratok előzetes befogadásának feltételei:

- a kézirat és annak szerzői megfelelnek a folyóirat etikai szabályainak;
- a kézirat, illetve ahhoz tartalmában nagyon hasonló tanulmányt még nem publikáltak;
- a benyújtott kézirat megfelel a formai követelményeknek.

A folyóirat a szerzőknek tiszteletdíjat nem fizet. A folyóirat minden egyes befogadott kézirat esetében kettős vaklektorálást alkalmaz, ami azt jelenti, hogy az anonimalizált anyagot a szerzők által nem ismert lektorok értékelik. A folyóirat csak abban az esetben fogad be kéziratot publikálásra, ha azt mind a két vaklektor publikálásra ajánlja, és vaklektor(ok) által kért javításokat/kiegészítéseket a szerző(k) végrehajtotta/ák. Amennyiben az egyik lektor javításokkal publikálásra ajánlja a kéziratot, míg a másik nem, akkor a javítások után a témában jártas újabb vaklektornak kell értékelnie az anyagot. Akkor minősül egy tanulmány tartalmában nagyon hasonlóknak egy korábbi tanulmányhoz képest, ha azok egyezősége 60% felett van. A szerzők minden egyes esetben kötelesek a vaklektorok által írt kifogásokra/javaslatokra tételesen írásban reagálni.

Information in English:

<https://uni-bge.hu/en/business-diplomacy-review>